

Ενημερωτικές Ειδήσεις

από την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης

16 • Σεπτέμβριος 2016

Άποψη της Ακρόπολης από δυτικά. Φωτ. Τ. Σουβλάκης, 2016

Μ. Κορρές - Ήρωσ Κτίστης

Χ. Μπούρας - Περί της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως

Β. Ελευθερίου - 2016, Η πρόοδος των αναστηλωτικών εργασιών στην Ακρόπολη

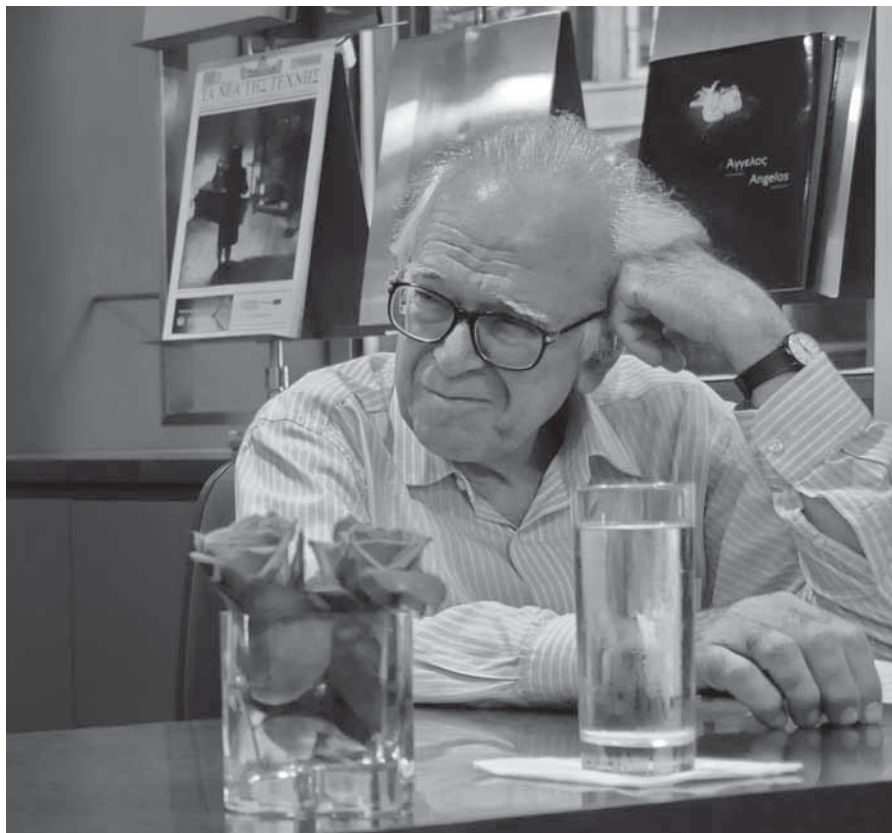
Κ. Μαμαλούγκας, Δ. Μιχαλοπούλου - Κατάχωση θεμελιώσεων και σχεδιασμός νέου δαπέδου στο εσωτερικό του Ερεχθείου

Β. Ελευθερίου, Ε. Καρακίτσου - Το «Εργαστήριο Εκμαγείων» για τον γλυπτό και ανάγλυφο διάκοσμο των μνημείων της Ακρόπολης

Μ. Κατσιάνης, Π. Καμάτσος - Το ψηφιακό αποθετήριο της ΥΣΜΑ:

Συμβολή στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης των αναστηλωτικών επεμβάσεων

Ε. Πετροπούλου - Τα νέα της Ακρόπολης

Χαράλαμπος Μπούρας (1933-2016). Φωτ. Γ. Τριανταφύλλου

Ο Χαράλαμπος Μπούρας δεν είναι πλέον μαζί μας, το έργο του όμως είναι γύρω μας... ακόμη και εμείς οι ίδιοι είμαστε μέρος του. Γύρω μας υπάρχουν οι γνώσεις της Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής και οι ιδέες που καλλιέργησε και έθεσε στη διάθεση όλων τόσο απλόχερα και αποτελεσματικά. Όμως ενώ αυτό το πεδίο υπήρχε και πριν από τον Μπούρα χάρις στις προσπάθειες των προγενεστέρων του, η Προστασία και Συντήρηση των μνημείων είναι τομείς οι οποίοι στην χώρα μας ποτέ δεν είχαν αναπτυχθεί σε εθνική κλίμακα, επειδή οι αξιοθαύμαστοι πρωταγωνιστές του είδους, έως την εποχή του Ορλάνδου και του Τραυλού, αποτελούσαν μεμονωμένες ατομικές περιπτώσεις. Η μετεξέλιξη του πεδίου δράσης αυτών των πρωτοπόρων σε αποκρυσταλλωμένη επιστημονική-επαγγελματική ειδικότητα εντός της ελληνικής επικράτειας, με ήδη ικανοποιητική θεσμική κατοχύρωση και συλλογική καταξίωση, είναι και αυτή ένα από τα επιτεύγματα του Χαράλαμπου Μπούρα. Οι παλαιότεροι από εμάς ήδη γνωρίζουν αυτή την ιστορία. Η πρώτη αρχή της στη σκέψη του δασκάλου μας μάλλον μας διαφεύγει,

όμως τον Μάρτιο 1967, μήνες μετά την ανάληψη καθηκόντων διδασκαλίας στην Αρχιτεκτονική Σχολή της Θεσσαλονίκης, ο Μπούρας είχε έτοιμες τις περιφημες «Τρεις Προτάσεις» που νεότερος ακόμη, αλλά ήδη με αναγνωρισμένο επιστημονικό κύρος, πρόλαβε να υποστηρίξει κατά τη διάρκεια του 1^{ου} Αρχαιολογικού Συνεδρίου και ακολούθως να δημοσιεύσει στα Τεχνικά Χρονικά. Οι προτάσεις αφορούσαν στην υψηλής αξιοπιστίας τεκμηρίωση και διάγνωση της κατάστασης των μνημείων, τη δημιουργία και αποτελεσματική τήρηση κατάλληλων αρχείων και τέλος τις μεταπτυχιακές σπουδές των αρχιτεκτόνων για μια υψηλού επιστημονικού και επαγγελματικού επιπέδου εξειδίκευση. Ταυτοχρόνως, επειδή το περιβάλλον του δεν ήταν ακόμη συλλογικά ώριμο, φρόντισε για την εφαρμογή της ιδέας, έστω και σε ατομικό επίπεδο. Με το ήδη μεγάλο κύρος του και μετά από πάμπολλες ώρες κι ημέρες σύνταξης κειμένων, επιστολών και υπομνημάτων, κατάφερε επί δεκαετίες να εξασφαλίζει υποτροφίες για εξειδίκευση στο εξωτερικό των καλύτερα προετοιμασμένων, νέων αρχιτεκτόνων, που παρά

την τότε τεράστια άνθιση της ανοικοδόμησης και τη δεδομένη προοπτική επαγγελματικής επιτυχίας σε αυτήν, προτιμούσαν ήδη την όχι τόσο προσοδοφόρο περιπέτεια της εργασίας στα μνημεία. Χρόνο με τον χρόνο ο αριθμός μεγάλων και ήδη πλησίαζε την εκατοντάδα, όταν επιτέλους έγινε δυνατή η δημιουργία σχετικών προγραμμάτων και στην Ελλάδα. Κατά το ίδιο μακρό χρονικό διάστημα ο Καθηγητής ετοίμαζε το έδαφος και σε προπτυχιακό επίπεδο με κατ' επιλογήν μαθήματα εφάμιλλα με ό,τι μπορούσαν να προσφέρουν τα καλύτερα τεχνικά πανεπιστήμια της Ευρώπης. Ταυτοχρόνως ο ίδιος πρωταγωνιστούσε στα μεγαλύτερα αναστηλωτικά έργα της χώρας (πάντοτε χωρίς χρηματική αμοιβή) και η διδασκαλία του ήταν ως εκ τούτου πραγματικά ρεαλιστική, υποστηριζόμενη από την τεράστια πρακτική και οικοδομική γνώση του, που ταυτοχρόνως συνδυαζόταν με τέλεια γνώση των νομικών και άλλων διαδικασιών.

Με όλα αυτά ο Χαράλαμπος Μπούρας είχε άμεση επίδραση σε εκατοντάδες νέους αρχιτέκτονες, οι οποίοι σύντομα διέπρεψαν σε ένα επάγγελμα, του οποίου οι ίδιοι τον αναγνωρίζουν ως κύριο παράγοντα της αυστηρής επιστημονικής και βάσει αρχών ανάπτυξης του στην Ελλάδα. Με άλλες λέξεις ο Χαράλαμπος Μπούρας υπήρξε ο Ἡρως Κτίστης αυτής της δραστηριότητας που μας ενώνει και μας κάνει τόσο χρήσιμους στον κόσμο μας. Ἡρως Κτίστης κατά την αρχαία σημασία του ιδρυτή μιας πόλεως ή γενικότερα ενός συλλογικού θεσμού. Σε αυτό το νέο πεδίο, που ήδη είναι πολύ παλιό και όπου οι παλαιότεροι έχουν πάρει ήδη σύνταξη, αφού όμως πρόλαβαν να μεταδώσουν πολλά στην επόμενη γενιά, ο Χαράλαμπος Μπούρας μας ενέπνευσε και το ήθος: συναγωνιστές, όχι ανταγωνιστές!

Αλλά ενώ ο χρόνος συνεχώς ρέει και οι καταστάσεις μεταβάλλονται και καθώς οι δυνάμεις μας δοκιμάζονται και ενώ ο ίδιος έφυγε, αν και είχε ακόμη τόσο πολλά να προσφέρει και να ευχαριστηθεί, τα πάμπολλα συγγράμματά του διατηρούν στο ακέραιο την αξία τους, ενώ οι συμβουλές του, οι σκέψεις του και οι τρόποι του φαίνεται ότι έχουν ακόμη τόση δύναμη, ώστε να συνοδεύουν ευχάριστα και ευεργετικά την παραπέρα πορεία μας.

Αθήνα, 29 Ιουλίου 2016

Μανόλης Κορρές

Σαράντα χρόνια μετά την ίδρυσή της η Επιτροπή Συντηρήσεως των Μνημείων της Ακροπόλεως με την αδιάκοπη λειτουργία της μπορεί να θεωρηθεί επιτυχημένο συνολικό σώμα. Αυτό το οφείλει κυρίως στο γενικό συναίσθημα ευθύνης των μελών της έναντι του σοβαρού έργου που ανέλαβαν, καθώς και στην πολυεπιστημονική της σύνθεση. Είναι φυσικό η αίσθηση των σαράντα ετών που πέρασαν να προκαλεί την ανάμνηση σημαντικών γεγονότων, αλλά και την διάθεση αυτοκριτικής.

Είναι πολύ γνωστοί οι λόγοι για τους οποίους άρχισαν και συνεχίζονται τα έργα στερέωσης-αποκατάστασης των κλασικών μνημείων στην Ακρόπολη. Η Επιτροπή, αφού διατύπωσε τις αρχές των επεμβάσεων, κατ' επέκταση εκείνων του Χάρτη της Βενετίας, προγραμματίζει, ελέγχει τις μελέτες των προγραμμάτων, εισηγείται στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο την έγκρισή τους και εν συνεχεία παρακολουθεί την εκτέλεσή τους. Από το έτος 1999 και εξής, με Προεδρικό Διάταγμα έγινε η σύσταση μιας ειδικής Υπηρεσίας, της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης, ο προϊστάμενος της οποίας εισηγείται στην Επιτροπή τις μελέτες νέων προγραμμάτων και τις προκύπτουσες κατά την εφαρμογή τους απαιτούμενες ενέργειες.

Μεταξύ των αρχών που είχε καθιερώσει η Επιτροπή ήταν και αυτή της διαφάνειας των έργων και της ενημέρωσης του κοινού. Οργάνωσε έτσι έξι Διεθνείς Συναντήσεις για την αποκατάσταση των μνημείων Ακροπόλεως και πραγματοποίησε πλείστες εκδόσεις μελετών, εκθέσεων που ολοκληρώθηκαν και, κυρίως, του ετήσιου Ενημερωτικού Δελτίου, το περιεχόμενο του οποίου οφείλεται στα μέλη της Υπηρεσίας.

Καθιέρωσε επίσης η Επιτροπή την εξαντλητική τεκμηρίωση των μνημείων προ και κατά το διάστημα των επεμβάσεων, την διατήρηση της αυτοτέλειας των αρχιτεκτονικών μελών και την αποτροπή απολάξευσής τους. Αυτά επιτρέπουν να εφαρμοσθεί η αναστρεψιμότητα, η επαναφορά δηλαδή των αρχιτεκτονικών μελών στην κατάσταση που είχαν πριν από την επέμβαση.

Η ποιότητα των έργων στην Ακρόπολη προσέδωσε στην Επιτροπή κύρος, τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό. Επικριτικά δημοσιεύματα υπήρξαν μόνον κατά την δεκαετία του '70, από αγγλικής και ιταλικής πλευράς, στα οποία δόθηκαν απαντήσεις. Από την Ελλάδα ήλθαν προσφάτως κριτικές ως προς την γενική στρατηγική και τον προγραμματισμό, από το

γεγονός ότι προηγήθηκαν αναστηλώσεις από άλλες σωστικές εργασίες. Εξ άλλου είναι γνωστό ότι τα έργα αποκατάστασης των μνημείων, και μάλιστα των κλασικών, όπως της Ακροπόλεως, δεν προγραμματίζονται όπως τα νέα ανεγειρόμενα κτήρια, γιατί κατά την εκτέλεσή τους εμφανίζονται μη προβλεπόμενες δομικές βλάβες, οι οποίες οφείλουν να διορθωθούν. Αυτό σημαίνει καθυστερήσεις, δεδομένου ότι κάθε αρχιτεκτονικό μέλος πρέπει να αποκτήσει την αρχική του αντοχή, με αποτέλεσμα την αναπροσαρμογή των χρονοδιαγραμμάτων.

Οι υπολειπόμενες να γίνουν εργασίες στον Παρθενώνα παρουσιάζονται εκτενώς στα Πρακτικά της 6ης Διεθνούς Συνάντησης για την αποκατάσταση των μνημείων Ακροπόλεως, του 2013. Η Επιτροπή ελπίζει ότι και αυτές θα ολοκληρωθούν κατά τα προσεχή έτη χωρίς αποκλίσεις από τις αρχές και τους τρόπους εργασίας, που τηρούνται επί σαράντα έτη.

Αθήνα, 31 Μαΐου 2016

Χαράλαμπος Μπούρας
Ομότιμος Καθηγητής ΕΜΠ
Πρόεδρος της ΕΣΜΑ

Άποψη της Ακρόπολης από τον Λυκαβηττό, Απρίλιος 2016. Φωτ. Τ. Σουββλάκης

2016, Η πρόοδος των αναστηλωτικών εργασιών στην Ακρόπολη

Το 2016 αποχαιρέτισαμε τον δάσκαλό μας, Χαράλαμπο Μπούρα. Ο επί 30 χρόνια Πρόεδρος της ΕΣΜΑ επισκέφθηκε την Ακρόπολη για τελευταία φορά στις 19 Νοεμβρίου 2015, μαζί με άλλα μέλη της Επιτροπής για να επιθεωρήσουν την πρόοδο των έργων, ενόψει της ολοκλήρωσης των αναστηλωτικών προγραμμάτων που ήταν ενταγμένα στο ΕΣΠΑ 2007-2013. Κατά τη διάρκεια αυτής της επίσκεψης εκτιμήθηκε, επίσης, η σοβαρότητα των προβλημάτων σε άλλες περιοχές των μνημείων και τέθηκαν οι προτεραιότητες για τον σχεδιασμό των μελλοντικών επεμβάσεων σε αυτά.

Ο Χ. Μπούρας υπηρέτησε με συνέπεια μέχρι τέλους το έργο της συντήρησης των μνημείων της Ακρόπολης. Μελέτησε, όπως συνήθιζε και σχολίασε τις πιο πρόσφατες μελέτες, που ολοκληρώθηκαν από το επιστημονικό προσωπικό της ΥΣΜΑ εντός του 2016 και εισηγήθηκε την έγκρισή τους στο Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο (ΚΑΣ), μετά τη συζήτηση και την ομόφωνη αποδοχή τους από την ΕΣΜΑ. Πρόκειται για τις μελέτες αποκατάστασης του δυτικού αετώματος και του βόρειου τοίχου του Παρθενώνα, καθώς και του βόρειου τείχους της Ακρόπολης, μέσα από τις οποίες προσδιορίζονται οι περιοχές στις οποίες θα επικεντρωθούν οι επεμβάσεις του επόμενου χρηματοδοτικού προγράμματος.

Το 2016 αποτέλεσε μία μεταβατική περίοδο μεταξύ του ΕΣΠΑ 2007-2013, που ολοκληρώθηκε και του ΕΣΠΑ 2014-2020, που αναμένεται να ξεκινήσει στις αρχές του 2017. Με μειωμένο το προσωπικό κατά το 1/3, η Υπηρεσία ασχολήθηκε κυρίως με την προετοιμασία των νέων αναστηλωτικών προγραμμάτων και την αναδιάρθρωση των εργοταξίων για τη διευκόλυνση των μελλοντικών εργασιών. Μία πρόσθετη-έκτακτη χρηματοδότηση από το Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων επέτρεψε την υλοποίηση μιας σειράς σχετικών εργασιών στο εργοτάξιο του Παρθενώνα.

Στον Παρθενώνα προϊσταμένη του έργου είναι η αρχιτέκτων κ. Ρ. Χριστοδουλοπούλου, ενώ από 1.1.2016 το επιστημονικό προσωπικό συγκροτούν πλέον μόνο οι αρχιτέκτονες Δρ Λ. Λαμπρινού, Β. Μανιδάκη και Α. Παπανδρόπουλος. Στο πλαίσιο της εκπόνησης μελετών αποκατάστασης του μνημείου ολοκληρώθηκαν, έως το τέλος του 2015, η «Μελέτη αποκατάστασης ορθοστάτη τυμπάνου του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα» της Β. Μανιδάκη και του πολιτικού μηχανικού Λ. Παλαιολόγου και η «Μελέτη αποκατάστασης αντιθηματικού τοίχου του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα» του αρχιτέκτονα Κ. Σκαρή, που συζητήθηκαν και εγκρίθηκαν κατά την 29η/2.8.2016

συνεδρίαση του ΚΑΣ. Ολοκληρώθηκε επίσης τον περασμένο Ιούνιο η μελέτη «Αποκατάσταση του βόρειου τοίχου του σπηκίου του Παρθενώνα, οριστική αρχιτεκτονική και στατική μελέτη» χάρη στην εθελοντική εργασία του Κ. Σκαρή και της πολιτικού μηχανικού Α. Βρούβα και έχει υποβληθεί για έγκριση στο ΚΑΣ.

Παράλληλα, μελετήθηκε η αναδιάρθρωση των εργοταξιακών εγκαταστάσεων και μηχανημάτων, με σημαντικότερη αυτή της μεταφοράς του γερανού από την δυτική πλευρά στον σπηκό του Παρθενώνα. Μετά την άγωνα διαδικασία για την προμήθεια νέου εργοταξιακού γερανού, αποφασίστηκε η μεταφορά του γερανού, που από το 2002 εξυπηρετούσε αρχικά την αναστήλωση της βόρειας και στη συνέχεια της δυτικής πλευράς του μνημείου, με την ταυτόχρονη απομάκρυνση του γερανού, που έχει εγκατασταθεί στο σπηκό από το 1983. Η απομάκρυνση του τελευταίου κρίθηκε αναγκαία μετά από συνεχείς και απρόβλεπτες βλάβες, που καθυστερούν το έργο και δυσκολεύουν τον προγραμματισμό του. Η μελέτη για τη μεταφορά και τοποθέτηση του γερανού ROTAIN σε νέα θέση, εκπονήθηκε από τις Ρ. Χριστοδουλοπούλου και Β. Μανιδάκη, με τη συνδρομή του Σ. Οικονομόπουλου, μηχανολόγου μηχανικού της ΥΣΜΑ που έχει συνταξιοδοτηθεί και του Καθηγητή Μ. Κορρέ. Ο γερανός στη νέα θέση του, θα κυλιέται επί τροχιών, το μήκος των οποίων υπολογίστηκε σε 36μ. ώστε να εξυπηρετούνται όλες οι εργασίες και στις δυσμενέστερες περιπτώσεις ανύψωσης φορτίων, όπως ο κεντρικός ορθοστάτης του δυτικού αετώματος (βάρους 8,5 τόνων σε απόσταση 16,5 μ.) αλλά και το νότιο επιστύλιο της ανατολικής πρόστασης (βάρους 6,3 τόνων σε απόσταση 20,5 μ.), ενώ η υπόβασή του θα εκτείνεται έως τον δυτικό τοίχο του σπηκίου.

Η μεταφορά των γερανών επέβαλε τη μετακίνηση μεγάλου αριθμού αρχιτεκτονικών μελών που είχαν συσσωρευτεί τα τελευταία χρόνια εντός και εκτός του Παρθενώνα, ώστε αυτά να βρεθούν στην περιοχή εμβέλειας του γερανού, στη νέα του θέση. Έτσι, 88 λιθόπλινθοι και άλλα αρχιτεκτονικά μέλη μεταφέρθηκαν από

Ο Παρθενώνας από δυτικά, Απρίλιος 2016. Φωτ. Τ. Σουβήλακης

Ο Καθ. Χ. Μπούρας σε επίσκεψή του στο έργο αποκατάστασης του Παρθενώνος. Φωτ. Α. Λαμπρινού, 2008

τη νότια πλευρά στη βορειοανατολική γωνία του Παρθενώνα, 5 φατνωματικές πλάκες από την πλατεία δυτικά του Παρθενώνα στην πλατφόρμα βορείως αυτού και τρεις ελεύθερες δοκοί της οροφής του δυτικού πτερού από την περιοχή βόρεια του ναού εντός αυτού και διευθετήθηκαν στο νότιο πτερό.

Για την τοποθέτηση του γερανού στη νέα του θέση, αλλά και για τις εργασίες που προγραμματίζονται στον δυτικό τοίχο ήταν απαραίτητο να προηγηθεί η διάλυση και μεταφορά των εργαστηρίων, που είχαν εγκατασταθεί στο δυτικό τμήμα του σπηκού. Δύο εργοταξιακοί οικίσκοι, που εξυπηρετούν τον Τομέα Συντήρησης της επιφάνειας του μαρμάρου στον Παρθενώνα μεταφέρθηκαν στον χώρο του εργοταξίου νότια του μνημείου. Τα υλικά του μεταλλικού στεγάστρου-παταριού θα χρησιμοποιηθούν για τη διαμόρφωση πλατφόρμας απόθεσης αρχιτεκτονικών μελών στη βόρεια πλευρά του μνημείου, ενώ κιβώτια με αρχαίους και νεώτερους συνδέσμους, που φυλάσσονταν προσωρινά στο νότιο εργαστήριο του στεγάστρου μεταφέρθηκαν στο Παλαιό Μουσείο, όπου ολοκληρώθηκε η καταγραφή τους.

Αναδιάταξη των χώρων προγραμματίζεται και στο εργαστήριο που εκτείνεται

κατά μήκος της νότιας πλευράς του Παρθενώνα, σύμφωνα με μελέτη της Α. Λαμπρινού. Εκτός από την αντικατάσταση των εξωτερικών πετασμάτων, που έχουν υποστεί σημαντικές φθορές με την πάροδο του χρόνου, απομακρύνθηκαν από το εργοτάξιο μηχανήματα που δεν είναι αναγκαία στα επόμενα προγράμματα, όπως ο παλαιός παντογράφος, το σταθερό τρυπάνι και ο κόφτης διαμόρφωσης ραβδώσεων σπονδύλων. Αυτά, είτε αποθηκεύτηκαν στον χώρο του αναβατηρίου είτε θα διατεθούν επί δανεισμό στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου, για το έργο αποκατάστασης του ναού του Απόλλωνα στην αρχαία ακρόπολη της Ρόδου.

Οι ανωτέρω εργασίες βρίσκονται στο στάδιο της υλοποίησης και αναμένεται να ολοκληρωθούν την άνοιξη του 2017.

Παρά τη μείωση του εξειδικευμένου προσωπικού στο τέλος του 2015, η μετακίνηση των έμπειρων μαρμαροτεχνιτών από το συνεργείο του έργου των Προπυλαίων στο εργοτάξιο του Παρθενώνα επέτρεψε τη συνέχιση των εργασιών σε δύο μέτωπα. Συνεχίστηκαν οι εργασίες αποκατάστασης του βόρειου τοίχου του σπηκού του μνημείου με συμπληρώσεις στον ορθοστάτη και τον πρώτο δόμο, σύμφωνα με την μελέτη των Ν. Τογανίδη και Κ. Ματάλα, όπως αυτή τροποποιήθηκε

το 2015 από τον Κ. Σκαρή. Εκτός των 29 λίθων ορθοστάτη και 10 λιθοπλίνθων του πρώτου δόμου, που προβλέπονταν να έχουν ολοκληρωθεί έως το τέλος 2015, διαμορφώθηκαν και τοποθετήθηκαν 6 επιπλέον λίθοι του ορθοστάτη και 11 του πρώτου δόμου, ενώ πραγματοποιήθηκαν και οι ανάλογες εργασίες για τη διαμόρφωση της τελικής επιφάνειας των συμπληρώσεων και των νέων αρχιτεκτονικών μελών. Ολοκληρώθηκαν οι προβλεπόμενες στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ εργασίες για την αποκατάσταση των δοκών της οροφής του δυτικού πτερού και ανατοποθετήθηκαν οι δύο νοτιότερες δοκοί με τις αντίστοιχες μεταδόκιες πλάκες. Ολοκληρώθηκε η διάτρηση των δύο αποκατεστημένων δοκών του υπερθύρου της δυτικής θύρας του σπηκού, για την τοποθέτηση του οπλισμού τιτανίου, σύμφωνα με τη στατική μελέτη του Β. Παπαβασιλείου. Λόγω του μεγάλου μήκους των διατηρημάτων, η εργασία πραγματοποιήθηκε στην ειδική τράπεζα, που είναι εγκατεστημένη ανατολικά των Προπυλαίων, όπου και μεταφέρθηκαν τα τμήματα των δοκών. Τέλος, ξεκίνησε η κατάξεση των ραβδώσεων στις νέες επιφάνειες του τρίτου από βορρά κίονα του προνάου. Επικεφαλής των συνεργείων ήταν οι Γ. Αγγελόπουλος, Σ. Καρδάμης και Γ. Δεσύπρης.

Αποψη των δύο ανατοποθετημένων δοκών της οροφής του δυτικού πτερού του Παρθενώνα. Φωτ. Ρ. Χριστοδουλοπούλου, 2016

Στα Προπύλαια, ολοκληρώθηκαν εγκαίρως οι εργασίες αποκατάστασης στη βορειοδυτική γωνία του μνημείου, σύμφωνα με τη μελέτη του αρχιτέκτονα Κ. Καρανάσου και έως το τέλος Φεβρουαρίου 2016 είχε ολοκληρωθεί και η απομάκρυνση των ικριωμάτων, τόσο από τη νότια πτέρυγα όσο και από τη βορειοδυτική γωνία του μνημείου. Επικεφαλής του συνεργείου ήταν ο Γ. Δεσύπρης.

Στον χώρο του Βραυρωνίου ολοκληρώθηκαν εργασίες καθαρισμού, απομακρύνθηκαν άχρηστα υλικά και διευθετήθηκε η διαδρομή των επισκεπτών, σύμφωνα με μελέτη του αρχιτέκτονα Κ. Μαμαλούγκα και της πολιτικού μηχανικού Δ. Μιχαλοπούλου. Ανατάχθηκε το ανάθημα του Χαιρεδήμου και τοποθετήθηκε ενημερωτική πινακίδα για το μνημείο του ναού της Αθηνάς Νίκης, η κύρια –ανατολική– όψη του οποίου είναι ορατή από τη θέση αυτή.

Με τις εργασίες αυτές η δυτική περιοχή της Ακρόπολης αποδόθηκε στους επισκέπτες, οι οποίοι μπορούν πλέον να απολαμβάνουν τα Προπύλαια και τον ναό της Αθηνάς Νίκης χωρίς τα ικριώματα, που για πολλά χρόνια απέκρυπταν τα μνημεία υποβαθμίζοντας την αισθητική τους αξία.

Εργασίες αποκατάστασης του πρώτου δόμου του βορείου τοίχου του σηκού του Παρθενώνα. Φωτ. Ρ. Χριστοδουλοπούλου, 2016

Η διακοπή των εργασιών στα Προπύλαια καθιστά αναγκαία την παρακολούθηση του μνημείου στις περιοχές όπου δεν έχουν γίνει επεμβάσεις. Συγκεκριμένα, στο θεμέλιο του δυτικού τοίχου της βόρειας πτέρυγας, όπου έχει εγκατασταθεί σύστημα οπτικών ινών –δωρεά της εταιρείας OSMOS– συνεχίζεται η παρακολούθηση μικρομετακινήσεων, ενώ εξετάζεται η επέκταση της εγκατάστασης και σε άλλα σημεία του μνημείου.

Με την ολοκλήρωση των εργασιών στα Προπύλαια το εξειδικευμένο προσωπικό του έργου μετακινήθηκε προς τα εργοτάξια του Παρθενώνα και των τοίχων.

Ενόψει των έργων που έχουν αποφασιστεί για την αποκατάσταση των τοίχων, ενισχύθηκε το Τεχνικό Γραφείο και εργοτάξιο στερέωσης και αποκατάστασης των περιμετρικών τοίχων της Ακρόπολης. Εκτός από την αρχιτέκτονα Α. Χατζηπαπά, στο γραφείο μετακινήθηκαν η πολιτικός μηχανικός Δ. Μιχαλοπούλου, η οποία ορίστηκε προϊσταμένη, ο αρχιτέκτων Κ. Μαμαλούγκας και ο σχεδιαστής Γ. Τριχάκης. Το έργο «Στερέωση βραχονδών μαζών και τοίχων» υποστηρίζεται και από τον πολιτικό μηχανικό Ν. Νινί, μερικώς αποσπασμένο στην ΥΣΜΑ από την ΔΙΠΚΑ. Επικεφαλής του ολιγομελούς

Οι δύο κίονες του Προναού του Παρθενώνα, μετά την ολοκλήρωση της βλάξευσης των ραβδώσεων. Φωτ. Ρ. Χριστοδουλοπούλου, 2016

συνεργείου εργασιών αποκατάστασης ορίστηκε ο Γ. Βασδέκης.

Η απομάκρυνση των ικριωμάτων από τη νότια πτέρυγα των Προπυλαίων συνδυάστηκε με τη μεταφορά και εγκατάστασή τους στο βόρειο τείχος στην περιοχή του σπηλαίου του Διός, σύμφωνα με μελέτη των πολιτικών μηχανικών Β. Παπαβασιλείου και Φ. Πέτσπ.

Η εγκατάσταση του ικριώματος επέτρεψε την προσέγγιση στην εξωτερική πλευρά μίας περιοχής του τοίχους, στην οποία έχουν εκδηλωθεί σοβαρές βλάβες προκειμένου να καταγραφεί η παθολογία και να συνταχθεί μελέτη αποκατάστασης. Το πρώτο εξάμνηνο του έτους ολοκληρώθηκαν οι μελέτες για την αποκατάσταση τμημάτων του βόρειου τοίχους της Ακρόπολης στις περιοχές Β17 και Β12-Β13.

Η πρώτη μελέτη, των Δ. Μιχαλοπούλου και Κ. Μαμαλούγκα, αφορά στην περιοχή Β17 (27,500- 35,000) του βόρειου τοίχους, στη θέση του ΒΔ κτηρίου. Αξιόλογο τμήμα του Θεμιστόκλειου τοίχους οριοθετείται ανατολικά από οθωμανική αντηρίδα και δυτικά από επισκευασμένο κατά τον 18^ο αι. τμήμα. Το αρχαίο τείχος έχει κατασκευασθεί από λαξευμένες λιθοπλίνθους πειραϊκού ακτίτη κατά τον ισόδομο τρόπο δομής. Στη θέση αυτή το τείχος σώζεται σε ύψος 10 στρώσεων εσωτερικά, αλλά μόνο 6 στρώσεων εξωτερικά, καθώς το ανώτερο τμήμα έχει επισκευαστεί με αρχαίους λίθους, σε δεύτερη χρήση. Στο μέσον του ύψους της εξωτερικής παρειάς η κατασκευή είναι πλήρως διαταραγμένη και έχει προκληθεί πτώση λίθων από τον 7^ο και 8^ο δόμο. Για την αποκατάστασή του προτείνονται συντήρηση του κατώτερου –έως τον 6^ο δόμο– τμήματος καθώς και του ανώτερου επισκευασμένου τμήματος. Στον 7^ο και 8^ο δόμο προτείνονται συμπληρώσεις με νέο λίθο, σύμφωνα με την αρχαία δομή. Για το δυτικό τμήμα της προς αποκατάσταση περιοχής, που αποτελεί οψιμότατη οθωμανική επισκευή, προτείνεται αντικατάσταση κονιαμάτων και αρμολόγημα με κατάλληλα και συμβατά υλικά.

Η δεύτερη μελέτη, των Δ. Μιχαλοπούλου και Α. Χατζηπαπά, αφορά στην περιοχή Β12 (34,000-42,000) και Β13 (0,000-4,000), που βρίσκεται βόρεια του Ερεχθείου πάνω από τη σειρά των

Η νότια πτέρυγα των Προπυλαίων από ΝΔ. Φωτ. Β. Εβλουθερίου, 2016

Αποψη από βορρά της ΒΔ γωνίας του κεντρικού κτηρίου των Προπυλαίων. Φωτ. Κ. Καρανάσος, 2016

αρράβδωτων σπονδύλων του Προπαρθενώνος, που έχουν ενσωματωθεί εκεί κατά τη Θεμιστόκλεια οχύρωση. Το υπό μελέτη τμήμα σώζεται σε πλήρες ύψος 15 στρώσεων. Η περιοχή είχε συντηρηθεί και συμπληρωθεί κατά τις αποκαταστάσεις του Μπαλάνου, κατά τις οποίες είχε γίνει χρήση τσιμεντοκονιαμάτων και σιδηρών στοιχείων, που έχουν πλέον οξειδωθεί. Το τείχος παρουσιάζει προβλήματα διάβρωσης, διεύρυνση των οριζοντίων αρμών και ρηγματώσεις. Οι προτάσεις αποκατάστασης αποσκοπούν στη δομική αποκατάσταση του τμήματος, την εξασφάλιση της στατικής του επάρκειας και την αισθητική του αναβάθμιση,

με αφαίρεση των νεότερων προσθηκών καθώς και όλων των οξειδωμένων σιδηρών στοιχείων και τσιμεντοκονιαμάτων. Προτείνεται η δομική αποκατάσταση των αρχαίων λιθοπλίνθων και η συστηματική εξωτερική συντήρησή τους, η συμπλήρωση 6 αρχαίων λιθοπλίνθων με νέο λίθο και η προσθήκη νέων λιθοπλίνθων, σε αντικατάσταση εκείνων του Μπαλάνου, οι οποίες αστόχησαν.

Ως προς τα υλικά που θα χρησιμοποιηθούν στις επεμβάσεις στα τείχη, ήδη από το έργο που πραγματοποιήθηκε το 2015 στο νότιο τείχος σχεδιάστηκαν και εφαρμόστηκαν κονιάματα, η σύνθεση των οποίων βασίστηκε σε αναλύσεις που έγι-

ναν σε ιστορικά κονιάματα της περιοχής, ως και λίθος Πιτσών Κορινθίας για περιρισμένες συμπληρώσεις. Τα υλικά αυτά είναι κατάλληλα για τις προτεινόμενες και μελλοντικές επεμβάσεις, κρίθηκε ωστόσο αναγκαία περαιτέρω διερεύνηση, για την οποία η ΥΣΜΑ συνεργάζεται με το Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο (ΕΜΠ) και με το Τμήμα Λίθου της Διεύθυνσης Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων (ΔΑΑΜ).

Παράλληλα με τις ως άνω μελέτες συντάχθηκαν από τον Ν. Νινή και την Δ. Μιχαλοπούλου προδιαγραφές για την ανάθεση μελετών γεωστατικής ανάλυσης σε επτά περιοχές του τείχους και των βραχωδών πρανών της Ακρόπολης, στις οποίες παρατηρούνται ή αναμένονται τα σοβαρότερα προβλήματα.

Όσον αφορά σε εργασίες, ολοκληρώθηκε η στερέωση βραχώδους πρανούς στη ΝΔ κλιτύ, η οποία σύμφωνα με μελέτη του Δρ Δ. Εγγλέζου, περιελάμβανε καθαρισμό από βλάστηση και σαθρές μάζες, τοποθέτηση αγκυρίων, συμπληρώσεις του βράχου με τοιχοποιία σε περιοχές αρνητικής κλίσης, τοποθέτηση πλέγματος κ.ά. Ανάλογες εργασίες προβλέπονται για τη στερέωση και του ασβεστολιθικού βραχώδους πρανούς νοτιοανατολικά του ναού της Αθηνάς Νίκης, οι οποίες προγραμματίζονται εντός του 2017.

Συντηρήθηκε το δίκτυο των δέκα επιταχυνσιογράφων που έχουν εγκατασταθεί στην Ακρόπολη και έγινε η επεξεργασία των σεισμικών καταγραφών από το Γεωδυναμικό Ινστιτούτο (Γ.Ι.) του Εθνικού Αστεροσκοπείου Αθηνών (ΕΑΑ) με υπεύθυνο τον Δρ Ι. Καλογερά. Την Άνοιξη, στο πλαίσιο ερευνητικού προγράμματος που εκπόνησαν το ΕΜΠ και το Γ.Ι. του ΕΑΑ, με χρηματοδότηση του Ιδρύματος Λάτση, τοποθετήθηκε στο νότιο τείχος, μεταξύ 7^{ης} και 8^{ης} αντιρίδας, διάταξη αισθητήρων οπτικών ινών που συνδέθηκαν με το ζεύγος των πλησιέστερων επιταχυνσιογράφων, την παρακολούθηση των οποίων έχει αναλάβει επίσης το Γ.Ι.

Συνεχίστηκε και το 2016 η συνεργασία της ΥΣΜΑ με το MIE University και το ΕΜΠ για την καταγραφή σεισμικών δράσεων από ζεύγος επιταχυνσιογράφων, εγκατεστημένων στη βορειοανατολική γωνία του Παρθενώνα. Τον Αύγουστο ένα ακόμη καταγραφικό μηχάνημα τοποθετήθηκε στο νότιο πτερό του μνημείου.

*Άποψη του χώρου του Βραυρωνίου μετά την απόδοσή του στους επισκέπτες.
Φωτ. Ε. Πετροπούλου, 2017*

Οι εργασίες συντήρησης της επιφάνειας των μνημείων που προβλέπονταν στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ ολοκληρώθηκαν εντός του προβλεπόμενου χρονοδιαγράμματος και συνεχίστηκαν το 2016 στον Παρθενώνα και τα Προπύλαια. Προϊσταμένη του έργου είναι η χημικός μηχανικός Δρ Ε. Αγγελακοπούλου. Στη διάρκεια του έτους αποφασίστηκε να δοθεί προτεραιότητα στην καταγραφή και εισαγωγή στη Βάση Δεδομένων υλικού τεκμηρίωσης που είχε παραχθεί κατά την τελευταία δεκαετία σε όλα τα μνημεία. Η εργασία αυτή πραγματοποιήθηκε παράλληλα με εργασίες συντήρησης της επιφάνειας των μνημείων.

Στο Παρθενώνα, με υπεύθυνη τη συντηρήτρια Α. Πάνου πραγματοποιήθηκαν εργασίες συντήρησης σε λίθους των διαζωμάτων της δυτικής πλευράς και του βόρειου τοίχου (1^{ος} δόμος και ορθοστάτης) μετά την ολοκλήρωση των εργασιών που πραγματοποίησε το συνεργείο της αναστήλωσης. Παράλληλα, ξεκίνησαν οι εργασίες συντήρησης των κεντρικών μετωπών, των τριγλύφων και των υπερκείμενων και υποκείμενων μελών τους στη δυτική πλευρά του μνημείου αρχής γενομένης από την 6^η μετόπη και την 6^η τρίγλυφο. Το καλοκαίρι, το συνεργείο ασχολήθηκε με εργασίες εκκένωσης των

οικίσκων, μεταφοράς των υλικών και τακτοποίησής τους στη νέα τους θέση.

Στα Προπύλαια, με υπεύθυνη τη συντηρήτρια Α. Φραντζικινάκη, μελετήθηκε η κατάσταση διατήρησης της κιονοστοιχίας της στοάς της βόρειας πτέρυγας και των υπερκείμενων επιστυλίων και αντιθημάτων τους. Πραγματοποιήθηκε φωτογραφική και σχεδιαστική τεκμηρίωση στους σπονδύλους των κιόνων και ξεκίνησαν συστηματικές επεμβάσεις συντήρησης στους κατώτερους σπονδύλους των τριών κιόνων. Σωστικές επεμβάσεις συντήρησης πραγματοποιήθηκαν σε περιοχές του δαπέδου της βόρειας πτέρυγας και του θυραίου τοίχου του κεντρικού κτηρίου και τοποθετήθηκαν ακίδες σε εσοχές των αρχιτεκτονικών μελών στην ανωδομή του μνημείου.

Στα τείχη, με υπεύθυνη τη συντηρήτρια Α. Τσιμερέκη, έγινε καταγραφή της παθολογίας και συντάχθηκε τεχνική έκθεση για την κατάσταση διατήρησης των λίθων του βόρειου τείχους στις περιοχές Β12-Β13 και Β17, τη μεθοδολογία και τα υλικά συντήρησης. Εκπονήθηκε, επίσης, σχέδιο για την επιλογή σημείων από τα οποία ελήφθησαν δείγματα ιστορικών κονιαμάτων του τείχους για ανάλυση.

Το 2016 ήταν χρονιά προγραμματισμού και για το έργο της καταγραφής των Δια-

σπάρτων, με προϊσταμένη την αρχαιολόγο Δρ Ε. Σιουμπάρα. Κύριο βάρος δόθηκε στη μελέτη για την αποθήκευση και ανάδειξη επιλεγμένων διασπάρτων αρχιτεκτονικών μελών στο παλιό Μουσείο Ακροπόλεως, αλλά και για την προετοιμασία του έργου για την επόμενη προγραμματική περίοδο (ανάδειξη περιοχής Χαλκοθήκης, ανάδειξη και μεταφορά μελών Αρχαίου Ναού, διαχείριση των υπολοίπων διασπάρτων μελών μετά τη μεταφορά στο παλιό Μουσείο Ακροπόλεως), ανάδειξη κλειστών συνόλων (π.χ. μελέτη οθωμανικών επιτύμβιων στηλών σε συνεργασία με το πανεπιστήμιο Κρήτης). Συνεχίστηκαν οι εργασίες αποκατάστασης της αρχαϊκής τριγλύφου με Α.Ε. 21432 από τον μοναδικό μαρμαροτεχνίτη του συνεργείου των Διασπάρτων (λάξευση συμπληρωμάτων, τοποθέτηση συνδέσμων και κονιάματος πλήρωσης στις υφιστάμενες εντορμίες –σε συνεργασία με τον Τομέα Συντήρησης– και τελική λάξευση συμπληρωμάτων).

Μετά την έγκριση της διάθεσης του παλαιού Μουσείου Ακροπόλεως για τη διαμόρφωση αρχαιολογικής αποθήκης, αλλά και τη μεταφορά χρήσεων από τις εργοταξιακές εγκαταστάσεις της ΥΣΜΑ, ο αρχιτέκτων Δρ Κ. Καρανάσος μελέτησε πρόταση για τη διάταξη των γραφείων των εργοταξίων στις ανατολικές αίθουσες του Μουσείου (προσθήκη Καραντινού). Ειδικά στη βόρεια αίθουσα του ανατολικού τμήματος, η διαμόρφωση έλαβε υπ' όψιν την ύπαρξη καταλοίπων του Ιερού του Πανδίωνος, τα οποία είχαν απομακρυνθεί κατά την επέκταση του κτηρίου, στα μέσα της δεκαετίας του '50. Στο πλαίσιο της μελέτης διερευνήθηκε η θέση και η στάθμη των ανώτερων δόμων των λιθοπλίνθων που ανήκουν στους αναλημματικούς τοίχους του Ιερού και διαπιστώθηκε ότι εντός της αίθουσας μπορούν να ανατοποθετηθούν οι σωζόμενες λιθοπλίνθοι, στις θέσεις που σημειώνονται σύμφωνα με την αποτύπωση από τον J. Bundgaard. Η πρόταση αφορά σε τμήμα του έργου επανάχρησης του παλαιού Μουσείου Ακροπόλεως, που προγραμματίζεται από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ 2014-2020 και σύμφωνα με μελέτες που εκπονούνται σε συνεργασία με την ΥΣΜΑ.

Τον Δεκέμβριο του 2015 ολοκληρώθηκε η παραλαβή του έργου «Τοπογραφικές και φωτογραμμετρικές αποτυπώσεις» υπό την επίβλεψη της αγρονόμου-τοπογράφου μηχανικού, Δ. Μαυρομάτη. Το τελευταίο στάδιο του έργου που ξεκίνησε το 2011 αφορούσε στις κατόψεις των ανώτερων στρώσεων των λίθων του θριγκού στη ΒΔ και ΝΔ γωνία του Παρθενώνα μετά την επανατοποθέτηση των αρχιτεκτονικών μελών, σε κλίμακα 1:20 και 1:10, καθώς και στην κάτοψη της νότιας πτέρυγας των Προπυλαίων, σε κλίμακα 1:25. Παρελήφθη επίσης το έργο «Τρισδιάστατη σάρωση και παραγωγή ψηφιακού μοντέλου του ναού της Αθηνάς Νίκης» με τελικό προϊόν ένα πλήρες, ενιαίο, χωρίς κενά, τρισδιάστατο μοντέλο τριγώνων με πραγματική υφή, που έχει δημιουργηθεί με κατάλληλη επεξεργασία από την ψηφιακή σάρωση, αλλά και κατάλληλες φωτογραφίες. Ψηφιακές σαρώσεις και παραγωγή τρισδιάστατων μοντέλων επιλεγμένων αρχιτεκτονικών μελών του Παρθενώνα πραγματοποιήθηκαν από τον αγρονόμο-τοπογράφο μηχανικό Δρ Η. Καλοσπεράκη με σαρωτή που διαθέτει η ΥΣΜΑ.

Στο πλαίσιο της τεκμηρίωσης και προβολής του έργου που πραγματοποιείται από το Γραφείο Τεκμηρίωσης της ΥΣΜΑ, με προϊσταμένη την αρχαιολόγο Δρ Ε. Λεμπιδάκη, συνεχίστηκε η εισαγωγή τεκμηρίων στη Βάση Δεδομένων της Υπηρεσίας από την αρχαιολόγο Ε. Καρακίτσου για τις αναστηλωτικές επεμβάσεις στον Παρθενώνα. Στο στάδιο της ολοκλήρωσης βρίσκεται ανάλογη εργασία από την αρχαιολόγο Ε. Πετροπούλου για τις αναστηλωτικές επεμβάσεις στα Προπύλαια. Το κεντρικό γραφείο του Αρχείου της ΥΣΜΑ, μετά την συνταξιοδότηση του Ε. Τυροπώλη και την αποχώρηση του έκτακτου προσωπικού στο τέλος του 2015 υποστηριζόταν από τον υπεύθυνο δικτύου Γ. Αλεξόπουλο. Για τον λόγο αυτό από το Φθινόπωρο του 2016 ενισχύθηκε με τη Δ. Χαμοπούλου και τον Π. Κωνσταντόπουλο. Το έργο του Γραφείου Τεκμηρίωσης συνεχίστηκε, με αντικείμενο την παρακολούθηση της λειτουργίας της Βάσης Δεδομένων, την εισαγωγή και τακτοποίηση στο κεντρικό αρχείο του συμβατικού και ψηφιακού υλικού τεκμηρίωσης (σχέδια και φωτογραφίες) των εργασιών αναστήλωσης και συντήρησης στον Παρθενώνα, τα Προπύλαια,

τα Τείχη, το Ερέχθειο, τον ναό της Αθηνάς Νίκης και το Βραυρώνιο, που παραδόθηκε από τα εργοτάξια και το φωτογραφικό εργαστήριο. Επίσης, με την καταχώριση νέων συγγραμμάτων και μελετών στον κατάλογο της βιβλιοθήκης, την καταχώριση των ημερολογίων, την ψηφιοποίηση συμβατικού υλικού τεκμηρίωσης περασμένων ετών και τη διαχείρισή της, καθώς και με την πάγια διεκπεραίωση της παραχώρησης αδειών χρήσης υλικού τεκμηρίωσης και τη διανομή των εκδόσεων της Υπηρεσίας.

Στο τέλος του 2015 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες που προβλέπονταν από το πλαίσιο συνεργασίας της ΥΣΜΑ με το Εθνικό Κέν-

τρο Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ). Το αποθετήριο της ΥΣΜΑ που δημιουργήθηκε με στόχο την ψηφιακή οργάνωση και συστηματική διάθεση του αρχαιολογικού υλικού από τα αναστηλωτικά έργα της Ακρόπολης στο διαδίκτυο είναι πλέον επισκέψιμο στην διεύθυνση <http://repository-ysma.ekt.gr>. Σε πρώτη φάση, διατίθεται στο κοινό υλικό τεκμηρίωσης (3.500 τεκμήρια) από τις επεμβάσεις αποκατάστασης στο Ερέχθειο της περιόδου 1979-1987: κείμενα μελετών, σχέδια, φωτογραφικό και οπτικοακουστικό υλικό. Για τη διάθεση του υλικού απαιτήθηκε η επεξεργασία των ηθουσαρών ορολογίας της Βάσης Δεδομένων της ΥΣΜΑ, που αφορούν στην αρχαία ελληνική αρχιτεκτονική, στις επεμ-

Βόρειο τείχος: διακρίνονται τα ικρίσματα στην περιοχή B17 της επικείμενης επέμβασης. Φωτ. Β. Εβλευθερίου, 2016

Βόρειο τείχος, περιοχή B12 της επικείμενης επέμβασης. Απόσπασμα ορθοφωτομωσαϊκού. Μελέτη ανάπτυξης ΓΠΣ στην Ακρόπολη των Αθηνών, 2009

*Άποψη του βραχώδους πρανούς στην ΝΔ κλητύ της Ακρόπολης, μετά τις εργασίες στερέωσης.
Φωτ. Β. Ελευθερίου, 2016*

βάσεις αναστήλωσης και συντήρησης, καθώς και στις εργασίες τεκμηρίωσης. Το αποθετήριο θα εμπλουτίζεται συστηματικά παράλληλα με την ολοκλήρωση και την απόδοση των αναστηλωτικών έργων. Την παρακολούθηση του έργου είχαν οι Μ. Κατσιάνης, Γ. Αλεξόπουλος, Ε. Λεμπιδάκη και ο Π. Καμάτσος, βιβλιοθηκονόμος του ΕΚΤ. Στις 22 Ιανουαρίου 2016, το ψηφιακό αποθετήριο της ΥΣΜΑ, ο σχεδιασμός του οποίου υποστηρίχθηκε θερμά από τον Χ. Μπούρα, παρουσιάστηκε

σε εκδήλωση στο Μουσείο Ακρόπολης. Στην εκδήλωση παρουσιάστηκαν επίσης ο εμπλουτισμένος ηλεκτρονικός Κατάλογος της Βιβλιοθήκης της ΥΣΜΑ που διατίθεται στη διεύθυνση <http://ysma.openabekt.gr>.

Συνεχίστηκε από την Ε. Καρακίτσου η καταγραφή εκμαγείων και αντιγράφων στο εργαστήριο εκμαγείων. Η φωτογραφική τεκμηρίωση των αναστηλωτικών έργων συνεχίστηκε από τον φωτογράφο Τ. Σουβλάκη.

Την έκδοση του τεύχους «Ενημερωτικές Ειδήσεις από την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης», στα ελληνικά και τα αγγλικά, επιμελήθηκε η Ε. Πετροπούλου.

Οι αρχαιολόγοι του Γραφείου Τεκμηρίωσης της ΥΣΜΑ Ε. Πετροπούλου και Ε. Καρακίτσου τηρούν και τα πρακτικά των συνεδριάσεων της ΕΣΜΑ.

Ένα σοβαρό πρόβλημα για τη λειτουργία των εργοταξίων είναι η έλλειψη υπεύθυνου για τον Τομέα Ηλεκτρομηχανολογικής Υποστήριξης της ΥΣΜΑ από 1.1.2016. Προς το παρόν, η παρακολούθηση γίνεται από τους υπευθύνους των εργοταξίων, αλλά οι ηλεκτρομηχανολογικές εγκαταστάσεις των έργων στην Ακρόπολη απαιτούν παρακολούθηση από κατάλληλα εξειδικευμένο προσωπικό.

Ο Τομέας Εκπαίδευσης και Ενημέρωσης της ΥΣΜΑ, συνέχισε τις δραστηριότητες του με τη διοργάνωση ενημερωτικών σεμιναρίων, τόσο σε μαθητές όσο και εκπαιδευτικούς. Για τρίτη φορά διοργανώθηκε το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ακρόπολη και Αναστήλωση» στα εργοτάξια των μνημείων στις 14 και 15 Απριλίου 2016, το οποίο παρακολούθησαν 300 μαθητές από 14 Λύκεια της Αττικής. Την επιστημονική ομάδα του Τμήματος συγκροτούν οι αρχαιολόγοι Ε. Καϊμάρια και Α. Λεοντί,

*Εργασίες συντήρησης στην κιονοστοιχία της βόρειας πτέρυγας των Προπυλαίων.
Φωτ. Π. Βλαχούλη, 2016*

*Εργασίες συντήρησης στο εσωτερικό του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα.
Φωτ. Σ. Γαβρηηίδου, 2016*

ενώ αδιάλειπτη είναι η συνδρομή της πρώην προϊσταμένης του Τομέα, Κ. Χατζηασλάνη.

Ουσιαστική υπήρξε και κατά το παρελθόν έτος η συμβολή του Λογιστηρίου της ΥΣΜΑ, με προϊστάμενο τον Π. Κατσιμίχα, στην ιδιαίτερα απαιτητική διαδικασία για την οικονομική διαχείριση και παρακολούθηση των κοινοτικών πιστώσεων, με τις οποίες χρηματοδοτείται το Έργο. Ιδιαίτερα απαιτητική υπήρξε η διαδικασία της απόδοσης του έργου με χρηματοδότηση ΕΣΠΑ 2007-2013, αλλά και η προετοιμασία της πρότασης για χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ 2014-2020, η οποία υποβλήθηκε από την Υπηρεσία στις 30 Σεπτεμβρίου 2016.

Σημαντική, επίσης, ήταν και η συμβολή τόσο της Γραμματείας, με υπεύθυνη την Χ. Παπανικολάου, όσο και του Γραφείου Διαχείρισης υλικών με υπεύθυνη την Π. Καραμπέτσου. Η ΥΣΜΑ από 1.7.2015 εντάχθηκε στο σύστημα ηλεκτρονικού πρωτοκόλλου του ΥΠΠΟΑ.

Πρόεδρος της ΕΣΜΑ από την 30^η Σεπτεμβρίου 2016 εξελέγη ο Ομότιμος Καθηγητής Μ. Κορρές και Αναπληρώτρια Πρόεδρος η Ομότιμη Καθηγήτρια Φ. Μαλλούχου-Tufano. Και οι δύο γνωρίζουν πολύ καλά τα προβλήματα που παρουσιάζουν τα μνημεία, καθώς εργάστηκαν επί σειρά ετών για την αναστήλωσή τους. Η πρώτη ενέργεια της ΕΣΜΑ με τον νέο της Πρόεδρο ήταν η έγκριση επικαιροποιημένης πρότασης της ΥΣΜΑ για την προγραμματική περίοδο 2014-2020, που υποβλήθηκε μετά από την πρόσκληση «Προστασία, αποκατάσταση και ανάδειξη αρχαιολογικών χώρων και μνημείων μείζονος σημασίας, ενταγμένων στον κατάλογο Μνημείων Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO» από το ΕΥΔ ΕΠΑ-NEK, με προϋπολογισμό 5.000.000 €. Σύμφωνα με αυτήν, στον Παρθενώνα θα συνεχιστούν τα προγράμματα της δυτικής πλευράς, του βόρειου τοίχου του σηκού, του δυτικού πεπερού και η κατάξεση των ραβδώσεων ενός κίονα του Προναού. Στα περιμετρικά τείχη θα αποκατασταθούν οι περιοχές Β17, Β12 και Β13 του βόρειου τείχους, καθώς και τμήμα του νότιου τείχους της Ακρόπολης στην περιοχή του αναβατορίου. Οι εργασίες συντήρησης της επιφάνειας, εκτός από τις περιοχές

των μνημείων που αναστηλώνονται, θα συμπεριλάβουν την κιονοστοιχία και τον θριγκό της βόρειας πτέρυγας των Προπυλαίων. Ο Τομέας Διασπάρτων Αρχιτεκτονικών Μελών θα πραγματοποιήσει καταλογογράφηση επιλεγμένων αρχιτεκτονικών μελών προς φύλαξη στο παλιό Μουσείο Ακρόπολεως, τεκμηρίωση και διαχείριση διασπάρτων αρχιτεκτονικών μελών από τον Αρχαίο Ναό και από την περιοχή της Χαλκοθήκης ενώ, σε συνεργασία με τον Τομέα Συντήρησης, θα πραγματοποιήσει συγκολλήσεις πωρινων αρχιτεκτονικών μελών μεγάλων διαστάσεων.

Θα πραγματοποιηθούν επίσης εργαστηριακές αναλύσεις για τον χαρακτηρισμό υλικών, προϊόντων φθοράς και την αποτίμηση υλικών των επεμβάσεων συντήρησης στο μάρμαρο και στον πωρόλιθο, πειραματική διερεύνηση της στατικής επάρκειας κονιαμάτων αναστήλωσης και μηχανικών ιδιοτήτων υλικών αναστήλωσης και συνδετηρίων στοιχείων και ενόργανη παρακολούθηση (δίκτυο επιταχυνσιογράφων κ.ά.) σε επιλεγμένες θέσεις των μνημείων. Τέλος, προβλέπονται

δράσεις για την τεκμηρίωση, προβολή και ενημέρωση όπως συστηματική καταχώρηση τεκμηρίων στη βάση δεδομένων, κινηματογραφήσεις των έργων, διοργάνωση διημερίδας, εκπαιδευτικές δράσεις, εκδόσεις ψηφιακές και έντυπες για τις εργασίες αναστήλωσης και συντήρησης στα μνημεία της Ακρόπολης κ.ά.

Η έγκριση της πρότασης από το ΕΠΑΝΕΚ αναμένεται ότι θα δώσει νέα ώθηση στην πορεία των αναστηλωτικών έργων στα μνημεία της Ακρόπολης, τα οποία ως τεχνικά έργα μεγάλης κλίμακας απαιτούν πολυάριθμο και εξειδικευμένο προσωπικό, αλλά και προμήθειες υλικών υψηλού κόστους. Διατηρούμε την αισιοδοξία ότι, παρά τη δύσκολη οικονομική κατάσταση των τελευταίων ετών, το έργο θα συνεχιστεί απρόσκοπτα, ώστε να μπορέσουμε να ολοκληρώσουμε τα επόμενα χρόνια το έργο που ξεκίνησε και υπηρέτησε με συνέπεια ο δάσκαλός μας, Χ. Μπούρας.

Βασιλική Ελευθερίου
Αρχιτέκτων Μηχανικός
Διευθύντρια της ΥΣΜΑ

Τρισδιάστατο μοντέλο με φωτογραφική υφή του ναού της Αθηνάς Νίκης, 2015

I. Κατάχωση θεμελιώσεων

Γενικά

Κατά το χρονικό διάστημα 2014-2015 πραγματοποιήθηκαν οι εργασίες κατάχωσης μέρους των θεμελιώσεων στο εσωτερικό του Ερεχθείου. Η διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου στο Ερέχθειο ήταν ένα θέμα που εκκρεμούσε από το 1986, χρονιά που ολοκληρώνονταν οι αναστηλωτικές εργασίες στο μνημείο. Για το θέμα αυτό είχαν κατατεθεί, στο παρελθόν, προτάσεις από τον αείμνηστο Α. Παπανικολάου, αρχιτέκτονα, μελετητή και αναστηλωτή του Ερεχθείου καθώς και από τον πολ. μηχανικό Δ. Μονοκρούσο, οι οποίες όμως δεν εφαρμόστηκαν.

Σκοπός της επέμβασης ήταν η ανάδειξη των αρχαιολογικών καταλοίπων της χριστιανικής βασιλικής του 7^{ου} αι. μ.Χ., της σημαντικότερης δηλαδή –μετά την κλασική– ιστορικής φάσης του μνημείου και η άμβλυση της σύγχυσης που προκαλούνταν στον παρατηρητή από την εικόνα που παρουσίαζε το εσωτερικό του. Επιπλέον η νέα διαμόρφωση θα επέτρεπε την επίσκεψή του από ομάδες επισκεπτών.

Θα πρέπει εξ αρχής να επισημανθεί ότι η διαμόρφωση της τελικής απόφασης για την έκταση της επέμβασης στο εσωτερικό του Ερεχθείου καθορίστηκε από την εξισορρόπηση τριών κυρίως παραγόντων:

- Τον καθορισμό της ιστορικής φάσης που η επέμβαση καλείται να αναδείξει –στη συγκεκριμένη περίπτωση εκείνη της χριστιανικής βασιλικής.
- Την προστασία του βράχου και των θεμελιώσεων.
- Τον καθορισμό των περιοχών του μνημείου, των οποίων η απόκρυψη από την επίχωση θεωρείται αποδεκτή.

Από τη χριστιανική βασιλική σώζεται, κυρίως, η θεμελίωση και ο στυλοβάτης των κιονοστοιχιών και του τέμπλου. Η θεμελίωση είναι κατασκευασμένη από πωρόλιθους προερχόμενους από το κλασικό θεμέλιο του ανατολικού περσού, ενώ η υποθεμελίωση αποτελείται από άμορφους λίθους και θραυσμένα μάρμαρα με ασβεστοκονίαμα ως συνδετικό υλικό. Από τα σωζόμενα αυτά κατάλοιπα γίνεται σαφές το σχέδιο της βασιλικής και η

διάρθρωσή της σε τριμερή κυρίως ναό, ιερό και νάρθηκα. Από το δάπεδο των παραπάνω διαμερισμάτων –χωμάτινο στα δύο πλάγια κλίτη και πλακόστρωτο στο κεντρικό κλίτος και στο ιερό– η τελική στάθμη σώζεται σήμερα μόνο στον χώρο του διακονικού. Ωστόσο, είναι γνωστή και η ακριβής τελική στάθμη στον χώρο του κυρίως ναού καθώς τμήμα του δαπέδου σωζόταν στο παρελθόν, πριν αυτό απομακρυνθεί λόγω των ανασκαφών.

Θέσεις και στάθμη επίχωσης

Κύριος σκοπός της επέμβασης ήταν η ανάδειξη της χριστιανικής φάσης του μνημείου. Ως εκ τούτου, ως τελική στάθμη της επίχωσης –στο κεντρικό και στο νότιο κλίτος του κυρίως ναού καθώς και στον χώρο του ιερού– επιλέχθηκε η στάθμη του δαπέδου της βυζαντινής βασιλικής. Η λύση αυτή δίνει στον παρατηρητή μία σαφέστερη εικόνα για τη μορφή του μνημείου κατά την συγκεκριμένη ιστορική περίοδο και αποκαθιστά την ορθή σχέση μεταξύ θεμελίωσης και ανωδομής, δηλαδή μεταξύ ορατών και μη ορατών τμημάτων του κτηρίου. Η στάθμη αυτή επιτρέπει εξάλλου και την απρόσκοπτη επίσκεψη στο εσωτερικό του μνημείου. Ιδιαίτερα στο νότιο κλίτος, διαφοροποιήθηκε χρωματικά –με χρήση λατύπης μαρμάρου– η τελική επίστρωση

της επίχωσης, στη θέση του εγκάρσιου τοίχου του Ερεχθείου προκειμένου να σηματοδοτηθεί ένα, ελλείπον σήμερα, αλλά ιδιαίτερα σημαντικό για τη διαμόρφωση του μνημείου αρχιτεκτονικό στοιχείο.

Αντίθετα με το υπόλοιπο μνημείο, στο βόρειο κλίτος η τελική στάθμη διαμορφώθηκε κατά 50 εκ. χαμηλότερα από εκείνη του δαπέδου της βασιλικής, προκειμένου να παραμείνουν ορατά σημαντικά τεκμήρια της κατασκευής του Ερεχθείου. Επιπλέον, η επίχωση διακόπηκε στο δυτικό τμήμα του, ώστε να παραμείνει ελεύθερη η κλασική θύρα προς τον υπόγειο χώρο όπου, κατά την παράδοση, σώζονται στον βράχο τα τεκμήρια της διαμάχης Αθηνάς – Ποσειδώνα. Η διακοπή της επίχωσης έγινε με την κατασκευή χαμηλού τοίχου από νέο πωρόλιθο, διαμορφωμένου κατάλληλα, ώστε η άνω έδρα του να επικαλύπτεται από την τελική στρώση της επίχωσης και το νέο αυτό στοιχείο να είναι κατά το δυνατόν αφανές.

Τέλος, ο χώρος του νάρθηκα –μετασκευασμένος αργότερα σε υδατοδεξαμενή– δεν επιχώθηκε. Μία τέτοια επέμβαση θα αγνοούσε και θα απέκρυπτε σημαντικά τεκμήρια της ιστορίας του μνημείου. Για την περιοχή αυτή έχει προβλεφθεί η κατασκευή ενός νέου δαπέδου (βλ. παρακάτω).

Το εσωτερικό του Ερεχθείου από Α πριν την επέμβαση. Φωτ. Κ. Μαμαλούγκας, 2013

Επιλογή μεθόδου κατάκωσης

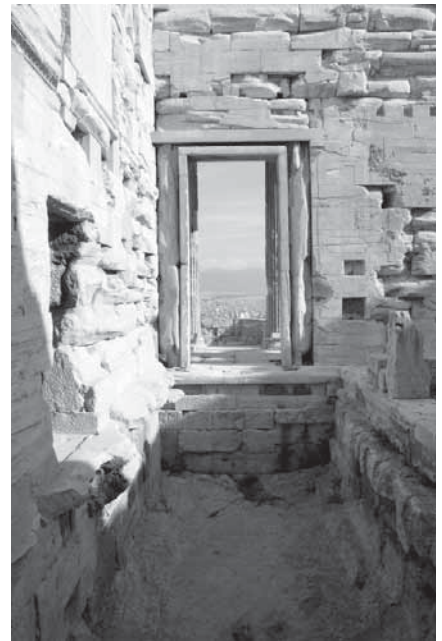
Τα όμβρια ύδατα στον εσωτερικό χώρο του Ερεχθείου διεισδύουν στα επιφανειακά στρώματα και στη συνέχεια κινούνται προς τα βαθύτερα, ακολουθούν δηλαδή τη διαδικασία της κατείδυσης. Στη διαδικασία αυτή συμβάλλουν τα ασβεστολιθικά στρώματα, που από υδρολιθολογική άποψη χαρακτηρίζονται ως υδροπερατός καρστικός σχηματισμός, καθώς και το υπάρχον λεπτόκοκκο υλικό που πληροί τα κενά του ασβεστολίθου που διακρίνεται από μέση υδατοπερατότητα και –έναντι των ασβεστολιθικών στρωμάτων– δεσμεύει το νερό και μειώνει τον συντελεστή κατείδυσης.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν τη λιθολογική σύσταση και τη διαπερατότητα του υποβάθρου (παράγοντες που επηρεάζουν την κατείδυση ως ποσότητα), το μικρό ύψος της επίκωσης (0,75 - 1,30m) και το επαρκές πάχος των δόμων των θεμελιότοιχων ($b=0,55m$) κρίθηκε ως καταλληλότερη μέθοδος για την κατάκωση μέρους των θεμελιώσεων (επιφάνειας $100m^2$) η απλή επίκωση αδρόκοκκου υλικού, μεγάλης διαπερατότητας εδάφους, που διευκολύνει τη διήθηση του επιφανειακού ύδατος.

Η επίκωση κατασκευάσθηκε σε όλα τα κλίτη, ενώ υποστηρίχθηκε από τη χρήση γεωσυνθετικού. Η κατασκευή του έργου πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με την εγκεκριμένη μελέτη και λειτούργησε χωρίς αστοχία κατά τις μεγάλες βροχοπτώσεις του 2015.

Τα εδαφικά φίλτρα αναπτύχθηκαν σε τέσσερις στρώσεις με διαφορετική κοκκομετρία ανά στρώση. Δεδομένης της συμπεριφοράς των στρώσεων (φίλτρων) του συστήματος στράγγισης, όσον αφορά στη ροή του νερού –που εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την κατανομή και το μέγεθος των κόκκων των υλικών και κατ' επέκταση από το μέγεθος των πόρων και των κενών– τα φίλτρα έχουν με τέτοιον τρόπο σχεδιασθεί ώστε η ροή του νερού να επιβραδύνεται σταδιακά από τις υποκείμενες στρώσεις και η κατείδυσα ποσότητα νερού να μη λιμνάζει στο υπάρχον γεωυλικό.

Για την επίκωση επιλέχθησαν φυσικά υλικά, με πλήρη κοκκομετρική διαβάθμιση, η οποία παίζει σπουδαιότατο ρόλο στη συμπύκνωση της στρώσης και, κατά συνέπεια, στη σταθερότητα και πυκνότητα

Η δεξαμενή στο εσωτερικό του Ερεχθείου. Φωτ. Κ. Μαμαλούγκας, 2015

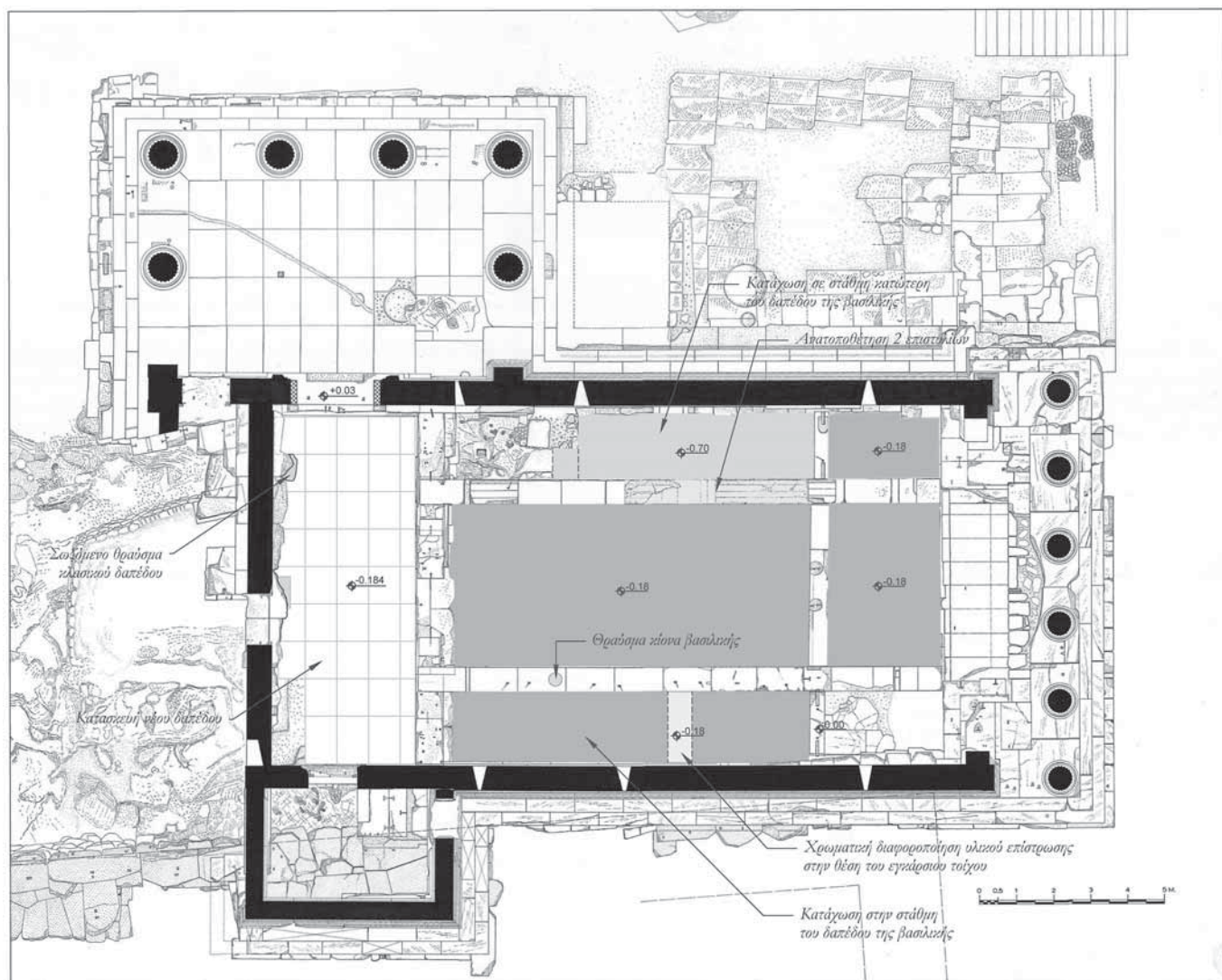
του όγκου του γεωυλικού, προσδίδοντας μεγάλη φέρουσα ικανότητα και αντοχή σε διάτμηση. Επίσης, με τα κοκκώδη υλικά και την κατασκευή κατάλληλων στρώσεων (φίλτρων) αποστράγγισης αντιμετωπίζονται και τυχόν προβλήματα πλευρικών ωθήσεων που ενδέχεται να προκληθούν όταν παγώσει το νερό των πόρων του εδάφους.

Οι τρεις πρώτες στρώσεις –από κάτω προς τα άνω– αποτελούνται από χαλαζιακά κοκκώδη υλικά, τα οποία λόγω απουσίας παιπάλης δεν συσσωματώνονται, ενώ η τελική (εξισωτική) στρώση αποτελείται από μικρό ποταμίσιο βότσαλο. Για την τελική στρώση δεν επιλέχθηκε χαλαζιακό υλικό, επειδή η σκόνη που δημιουργείται από την τριβή προκαλεί φθορά στους λίθους και έχει δυσμενείς επιπτώσεις στην υγεία των ανθρώπων.

Μεταξύ της τρίτης και της τελικής στρώσης τοποθετήθηκε γεωύφασμα διαχωρισμού, μη υφαντό βελονωτό. Για την προστασία των πόρινων θεμελιότοιχων το γεωύφασμα τοποθετήθηκε σε απόσταση 15-20 εκ. από τις παρειές των δόμων, ενώ το ενδιάμεσο κενό πληρώθηκε με το διαβαθμισμένο γεωυλικό της αντίστοιχης στρώσης.

Πρόταση κατάκωσης θεμελιώσεων στο εσωτερικό του Ερεχθείου. Φωτορραφήστική απεικόνιση: Κ. Μαμαλούγκας, 2014

Κάτοψη του Ερεχθείου με τις νέες επεμβάσεις. Σχέδιο: Κ. Μαμαλιούγκας. Σχεδιαστικό υπόβαθρο: Α. Παπανικολάου

Αναλυτικά τα στάδια της εργασίας ήταν τα ακόλουθα:

- Σε επαφή με το έδαφος διαμορφώθηκε κατώτατη στρώση (20-25 εκ.) από χαλαζιακή άμμο (κοκκομετρίας 63-1000 μμ).
- Κατασκευάστηκε ο πυρήνας του φίλτρου με πλήρη κοκκομετρική διαβάθμιση, σε δύο στρώσεις (1000-2000 μμ η κατώτερη και 2000-4000 μμ η ανώτερη).
- Διαμορφώθηκε η τελική εξισωτική στρώση, που αποτελείται από μικρό ποταμίσιο βότσαλο (4000-8000 μμ), καλά πλυμένο και κοσκινισμένο. Η επιλογή του τελικού υλικού βασίστηκε

στη διακριτική προσαρμογή, τόσο από άποψη υψός όσο και από άποψη χρώματος, στον περιβάλλοντα χώρο.

Η κατασκευή της επίχωσης με τη συγκεκριμένη μεθοδολογία με την οποία πραγματοποιήθηκε η κατάχωση εξασφαλίζει:

- Προστασία του πόρινου υλικού των θεμελιότοιχων, επειδή δημιουργείται ουδέτερο φυσικοχημικό περιβάλλον.
- Πλήρη αναστρεψιμότητα της επέμβασης.
- Μηδενική επιβάρυνση, από εδαφικές ωθήσεις, επί των παρειών των θεμελιότοιχων.

Επισημαίνεται ότι η επιλογή της κατεύθυνσης των ομβρίων στο εσωτερικό του Ερεχθείου έγινε κατ' ανάγκη, καθώς η ορθότερη λύση της συγκέντρωσης και απομάκρυνσής τους δεν ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί λόγω έλλειψης διόδου προς θέση χαμηλότερης στάθμης. Οποιαδήποτε άλλη λύση θα απαιτούσε την ενσωμάτωση και τη χρήση ηλεκτρομηχανολογικού εξοπλισμού (αντλίες) και θα μετέφερε απλώς το πρόβλημα σε κάποιο άλλο σημείο περιμετρικά του Ερεχθείου.

Λοιπές εργασίες

Η κατάχωση στο εσωτερικό του Ερεχθείου συνοδεύτηκε από μία σειρά άλλων

εργασιών που είχαν ως σκοπό αφενός την ανάδειξη του μνημείου, αφετέρου την εξασφάλιση της μελλοντικής δυνατότητας μελέτης των τμημάτων της θεμελίωσης που καταχώθηκαν.

Πριν από την έναρξη των εργασιών κατάχωσης έγινε καταγραφή και απομάκρυνση των διάσπαρτων θραυσμάτων από το εσωτερικό του μνημείου. Επίσης πραγματοποιήθηκε τρισδιάστατη σάρωση, συμπληρωματική αποτύπωση και φωτογράφιση της προς κατάχωση περιοχής.

Στη συνέχεια αντικαταστάθηκε η παλαιότερη –κατασκευασμένη με διάσπαρτο υλικό– πρόχειρη υποστήριξη του στυλοβάτη του τέμπλου της βασιλικής. Για τον σκοπό αυτό κατασκευάστηκαν πεσσόσχημα στηρίγματα από νέο πωρόλιθο, τα οποία εντάχθηκαν στην επίχωση και είναι πλέον μη ορατά.

Για την καλύτερη αναγνωσιμότητα της βυζαντινής φάσης του μνημείου, ανατοποθετήθηκαν, επί του βορείου θεμελιότοιχου, δύο επιστύλια του Ερεχθείου, τα οποία –σε δεύτερη χρήση– αποτελούσαν μέρος του στυλοβάτη των κίωνων της χριστιανικής βασιλικής. Επίσης στον νότιο πώρινο στυλοβάτη τοποθετήθηκε, ενδεικτικά, θραύσμα κίονα από χαρακτηριστικό πράσινο μάρμαρο (verde antico) το οποίο αποδίδεται στις κιονοστοιχίες της βασιλικής.

II. Σχεδιασμός νέου δάπεδου

Γενικά

Η διαμορφωμένη κατάσταση –μετά τις αλληπάλληλες ανασκαφές και επεμβάσεις– στο εσωτερικό του Ερεχθείου, κατέστησε δυσχερή την επίσκεψη στον χώρο αυτόν. Η κατάχωση που πραγματοποιήθηκε επιτρέπει την κυκλοφορία ομάδων επισκεπτών στο μεγαλύτερο μέρος του μνημείου, ωστόσο δεν επιλύει το πρόβλημα της εισόδου σε αυτό. Από τις τέσσερις συνολικά θύρες του κλασικού μνημείου, οι τρεις ανοίγονται στο δυτικό τμήμα του, όπου σήμερα δεν υπάρχει δάπεδο, ενώ η ανατολική βρίσκεται σε πολύ υψηλότερη από τη διαμορφωμένη σήμερα στάθμη.

Η αποκατάσταση της δυνατότητας εισόδου στο Ερέχθειο από τη βόρεια πρόσταση, όχι μόνο θα έδινε λύση στο ζήτημα της πρόσβασης στο εσωτερικό του μνημείου, αλλά θα λειτουργούσε θετικά και προς την κατεύθυνση της ανάδειξης της αρχικής λειτουργίας και διάρθρωσης του μνημείου. Για τους παραπάνω λόγους προτάθηκε από τον Καθ. κ. Μ. Κορρέ και μελετήθηκε από τους υπογράφοντες το παρόν, η κατασκευή δαπέδου επάνω από την μεσαιωνική δεξαμενή.

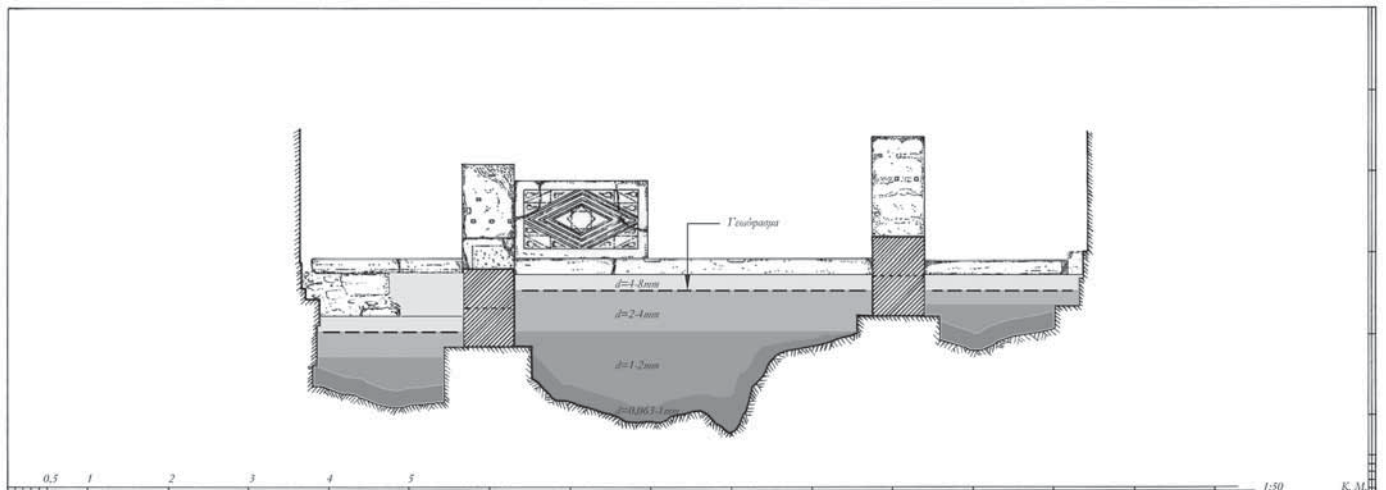
Ο χώρος αυτός στο εσωτερικό του Ερεχθείου αποτελούσε κατά την κλασική αρχαιότητα τον πρόδομο του δυτικού διαμερισμάτος του και μπορεί να ταυτιστεί με

τον χώρο που αναφέρεται σε επιγραφή ως «Προστομαίον». Κάτω από το δάπεδό του, σε άγνωστη τώρα πλέον έκταση, υπήρχε η «Ερεχθίς θάλασσα», ένα φρέαρ αλμυρού νερού, το οποίο κατά την παράδοση δημιουργήθηκε από το κτύπημα της τρίαϊνας του Ποσειδώνα στον βράχο. Η επικοινωνία μεταξύ του «Προστομαίου» και του φρέατος ήταν εφικτή μέσω του «Προστομίου», ενός ανοίγματος πιθανότατα στην ΝΔ γωνία του χώρου.

Το δάπεδο του «Προστομαίου» ήταν κατασκευασμένο από μαρμάρινες πλάκες, πάχους 14 εκ., θραύσμα μίας εκ των οποίων αναγνωρίστηκε από τον G. P. Stevens και βρίσκεται σήμερα τοποθετημένη στη θέση της με μεταλλικά στηρίγματα. Η εικόνα του χώρου συμπληρωνόταν με μαρμάρινο θρανίο, ύψους περίπου 45 εκ., κατά μήκος του δυτικού τοίχου και με σκαλοπάτια προς την πρόσταση των Καρυατίδων στο νότιο άκρο του.

Κατά τη ρωμαϊκή μετασκευή του κτηρίου το πλάτος του χώρου μειώθηκε κατά 32,5 εκ. λόγω της αντίστοιχης μετακίνησης του δυτικού εσωτερικού εγκάρσιου τοίχου του μνημείου. Αργότερα, κατά τη βυζαντινή περίοδο, ο χώρος αποτέλεσε τον νάρθηκα της χριστιανικής βασιλικής.

Τέλος, σε μεταγενέστερο χρόνο –άγνωστο αν πρόκειται για τη φάση του Μεσαίωνα ή της τουρκοκρατίας– ο χαρακτήρας του

Εγκάρσια τομή στο εσωτερικό του Ερεχθείου με τις επάληθες στρώσεις της επίχωσης. Σχέδιο: Κ. Μαμαλιούγκας

Φωτορραφιστική απεικόνιση του προβλεπόμενου δαπέδου από τη βόρεια πρόσταση. Κ. Μαμαλιούγκας, 2014

χώρου μεταβάλλεται, καθώς η δεξαμενή παίρνει τη μορφή με την οποία σώζεται σήμερα, στεγάζεται με ημικυλινδρικό θόλο και το μαρμάρινο δάπεδο καταστρέφεται.

Θεωρητικό πλαίσιο

Κάθε επέμβαση σε ένα κλασικό μνημείο, και μάλιστα της σπουδαιότητας του Ερεχθείου, αποτελεί μία λεπτή εξισορρόπηση αντιθετικών, πολλές φορές, παραγόντων και αρχών. Στην παρούσα περίπτωση η σκοπιμότητα εξυπηρέτησης λειτουργικών αναγκών, αλλά και ανάδειξης της διάρθρωσης του εσωτερικού του μνημείου, τόσο κατά την κλασική όσο και κατά τη βυζαντινή περίοδο, έρχεται σε αντίθεση με την αρχή διαφύλαξης της αυθεντικότητάς του, καθώς αφορά σε μία μεγάλης κλίμακας σύγχρονη επέμβαση.

Το επόμενο ζεύγος αντιθετικών αξιών, το οποίο αντανακλά στον σχεδιασμό και την επιλογή των υλικών της προτεινόμενης λύσης, είναι αυτό που αφορά στη διαφοροποίηση της νέας κατασκευής από το υπόλοιπο μνημείο. Η αρχή της δυνατότητας διάκρισης, από τον παρατηρητή, της νέας επέμβασης από το σωζόμενο αυθεντικό τμήμα, πρέπει να εφαρμοστεί, σε βαθμό όμως που να μη αποτελεί κιβδηλία του συνόλου του μνημείου.

Τέλος, η επιλογή ανάδειξης των στοιχείων μίας συγκεκριμένης χρονικής φάσης –εν προκειμένω της στάθμης του κλασικού και βυζαντινού δαπέδου– δεν πρέπει να στερεί από τον μελλοντικό μελετητή τη δυνατότητα έρευνας επί της μεταγενέστερης δεξαμενής, αλλά και των αρχαιότερων θεμελιώσεων.

Έχοντας λάβει υπ' όψιν όλα τα παραπάνω, μελετήθηκε η κατασκευή ενός νέου μαρμάρινου δαπέδου επί μεταλλικής εσχάρας εδραζόμενης, μέσω υποστρωμάτων, στον βραχώδη πυθμένα της δεξαμενής. Θα πρέπει να τονιστεί ότι η κύρια στόχευση της παραπάνω λύσης είναι η εξυπηρέτηση καθαρά λειτουργικών αναγκών και σε καμία περίπτωση δεν αποτελεί πρόταση αποκατάστασης του κλασικού δαπέδου του μνημείου, για την αναπαράσταση εξάλλου του οποίου υπάρχουν αρκετές αβεβαιότητες.

Αρχές σχεδιασμού

Παρότι, όπως ήδη αναφέρθηκε, η λύση που μελετήθηκε δεν αποτελεί πρόταση αποκατάστασης του κλασικού δαπέδου του μνημείου, έχει γίνει προσπάθεια ώστε ο σχεδιασμός της να λάβει υπ' όψιν τα σωζόμενα αρχιτεκτονικά δεδομένα, προκειμένου η νέα κατασκευή να είναι συμβατή με την αρχιτεκτονική του Ερεχθείου.

Ιδιαίτερος σημαντικό ζήτημα για την αρμονική ένταξη της νέας κατασκευής στην κλίμακα και τη διάρθρωση του μνημείου είναι ο καθορισμός της διάταξης των αρμών των πλακών του δαπέδου. Για τον λόγο αυτό αξιοποιήθηκαν τα παρακάτω δεδομένα:

- Η απόσταση μεταξύ του –σωζόμενου και τοποθετημένου στη θέση του– θραύσματος της πλάκας του δαπέδου από το κατώφλι της βόρειας θύρας. Το παραπάνω θραύσμα σώζει στη βόρεια πλευρά του αναθύρωση, η απόσταση της οποίας –και κατά συνέπεια το μήκος της ελλείπουσας πλάκας– από το κατώφλι της βόρειας θύρας είναι 1,014 μ.
- Ο κοινός άξονας συμμετρίας της βόρειας θύρας και της θύρας προς την πρόσταση των Καρυατίδων τέμνει τον χώρο –στο πλάτος που αυτός είχε κατά την κλασική περίοδο– σε δύο τμήματα,

με αναλογία 2:3. Με βάση αυτή την παρατήρηση θεωρείται λογική και συμβατή με την αρχιτεκτονική του μνημείου η διαίρεση του πλάτους του χώρου σε πέντε ίσα μέρη.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία προτείνεται ένα βασικό μέγεθος πλάκας 1,014 X 0,855 μ. Η διάσταση αυτή διαφοροποιείται στην περίμετρο του δαπέδου, προκειμένου να καλυφθεί το σύνολο του χώρου και να δημιουργηθεί ένας περιμετρικός αρμός μεταξύ νέας και αρχαίας κατασκευής. Ιδιαίτερα στο ανατολικό όριο, το πλάτος των πλακών μειώνεται σε μόλις 44 εκ., προκειμένου να σηματοδοτηθεί η μείωση του πλάτους του χώρου κατά την ρωμαϊκή μετασκευή.

Επίσης, στην προτεινόμενη λύση έχει προβλεφθεί άνοιγμα στην ΝΔ γωνία του νέου δαπέδου προκειμένου να σηματοδοτηθεί η –πιθανότητα σ' αυτό το σημείο– θέση του «Προστομίου» κατά την κλασική φάση του μνημείου. Το άνοιγμα αυτό έχει διευρυνθεί προκειμένου να υπάρξει ο απαραίτητος χώρος για την κατασκευή μεταλλικής κλίμακας για την πρόσβαση προς τον χώρο της δεξαμενής.

Για την κατασκευή του νέου δαπέδου προβλέπεται η χρήση μαρμαρίνων πλακών, ίσου πάχους με εκείνου της αρχαίας κατασκευής (14 εκ.). Παρά την ταύτιση του χρησιμοποιούμενου υλικού στο αρχαίο και στο νέο δάπεδο, το σύνολο της σύγχρονης κατασκευής (χρήση μεταλλικών στοιχείων - ύπαρξη περιμετρικού αρμού) θα διαφοροποιείται επαρκώς, ώστε να μη προκαλεί σύγχυση στον προσεκτικό παρατηρητή. Για τη συμπλήρωση, χωρίς συγκόλληση, του ελλείποντος τμήματος του σωζόμενου αρχαίου θραύσματος του δαπέδου και για την κατασκευή των δύο πλακών του δαπέδου που γειτνιάζουν με το σωζόμενο τμήμα της γένεσης του θόλου της δεξαμενής προβλέπεται η χρήση τεχνητού λίθου.

Η χρήση άλλου, σύγχρονου και έντονα διαφοροποιούμενου υλικού, για την κατασκευή του νέου δαπέδου, δεν προτείνεται, καθώς πιστεύουμε ότι η επιδίωξη της

έντονης αντιπαράθεσης υλικών και τρόπων κατασκευής προκειμένου να δηλωθεί με σαφήνεια η χρονική ταυτότητα της επέμβασης, αν και αποτελεί θεμιτή πρακτική σε άλλου είδους μνημεία, δεν ενδείκνυται για την περίπτωση του Ερεχθείου.

Μεταλλική κατασκευή

Το νέο μαρμάρινο δάπεδο επάνω από την μεσαιωνική δεξαμενή του Ερεχθείου, διαστάσεων 9,45 X 3,84 μ., θα φέρεται από μεταλλική κατασκευή αποτελούμενη από εσχάρα και υποστύλωματα εδραζόμενα στο βραχώδες υπόβαθρο του πυθμένα της δεξαμενής. Ως υλικό επιλέχθηκε ο ανοξείδωτος χάλυβας 316L.

Στον σχεδιασμό της φέρουσας κατασκευής συνέβαλαν παράμετροι που άπτονται αρχιτεκτονικών απαιτήσεων, μορφοποίησης στατικού φορέα, αλλά και περιορισμών όπως και δεσμεύσεων που τίθενται εκ των προτέρων από την υπάρχουσα κατάσταση του χώρου. Οι παράμετροι αυτές σχετίζονται:

- με τη λειτουργικότητα του υπόγειου χώρου, δηλαδή τη δυνατότητα προσέγγισης για μελέτη και έρευνα των αρχιτεκτονικών μελών της θεμελίωσης του μνημείου,

- με τη μορφολογία του διαθέσιμου χώρου και
- με τις διαστάσεις των μαρμαρίνων πλακών του δαπέδου, οι οποίες και καθορίζουν τον κάναβο της μεταλλικής εσχάρας.

Συνυπολογίζοντας όλες τις ανωτέρω παραμέτρους και τις ιδιαιτερότητες του χώρου, σχεδιάσθηκε φέρουσα μεταλλική κατασκευή από χωρικό πλαίσιο, με προεξέχοντα τμήματα (προβόλους) στις τρεις πλευρές (βόρεια, δυτικά και νότια) και έδραση στην ανατολική πλευρά επί των πώρινων δόμων του δυτικού εγκάρσιου τοίχου. Το στατικό σύστημα διαμορφώνεται με προβόλους επειδή δεν είναι δυνατή η τοποθέτηση κατακόρυφων στοιχείων στην περίμετρο της νέας κατασκευής λόγω των βραχιδιών εξάρσεων στον πυθμένα της δεξαμενής και των προεξοχών των λίθων της θεμελίωσης.

Το στατικό μοντέλο της κατασκευής διαμορφώνει κάναβο από κολώνες συνδεδεμένες με δοκούς μορφής διπλής συμμετρίας, δημιουργώντας πλαίσια και στις δύο διευθύνσεις (x, y). Ο κάναβος της εσχάρας σχεδιάσθηκε με τέτοιον τρόπο, ώστε οι αρμοί των υπερκείμενων πλακών του δαπέ-

δου να ευρίσκονται στο ήμισυ του πλάτους του άνω πέλματος των δοκών-κύριων και δευτερευουσών- οι οποίες με τη σειρά τους διαμορφώνουν ένα ενιαίο επίπεδο επί του οποίου εδράζονται οι μαρμαρίνες πλάκες. Τόσο η ακριβής μορφή και η διαστασιολόγηση των μεταλλικών στοιχείων όσο και η θεμελίωση της κατασκευής στον βράχο, θα αποτελέσει αντικείμενο σχετικής στατικής μελέτης.

Κώστας Μαμαλιούγκας

Αρχιτέκτων Μηχανικός

Διονυσία Μιχαλοπούλου

Ποιητικός Μηχανικός, Προϊσταμένη

Τεχνικό Γραφείο Αποκατάστασης Τειχών

Ευχαριστίες

Η παραπάνω εργασία δεν θα είχε ολοκληρωθεί χωρίς την υποστήριξη και τις υποδείξεις του αείμνηστου Καθηγητή Χ. Μπούρα. Επίσης, οι υπογράφωντες εκφράζουν τις θερμές τους ευχαριστίες στον Καθηγητή κ. Μ. Κορρέ για την καθοριστική συμβολή του στη διαμόρφωση των τεχνικών λύσεων της εν λόγω μελέτης.

Το εσωτερικό του Ερεχθείου από Α. μετά την επέμβαση. Φωτ. Τ. Σουβλάκης, 2016

Το εσωτερικό του Ερεχθείου από Δ. μετά την επέμβαση. Φωτ. Κ. Μαμαλιούγκας, 2016

Το «Εργαστήριο Εκμαγείων» για τον γλυπτό και ανάγλυφο διάκοσμο των μνημείων της Ακρόπολης

Σύμφωνα με το Προεδρικό Διάταγμα 97/99 λειτουργίας της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης, μεταξύ των Τομέων που διαρθρώνουν την Υπηρεσία περιλαμβάνεται και το «Εργαστήριο Εκμαγείων», στο οποίο απασχολούνται εκμαγείς με εμπειρία στην παραγωγή αντιγράφων αρχαίων γλυπτών. Το Εργαστήριο, άρρηκτα συνδεδεμένο με το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως, στεγάζεται στο υπόγειο του κτηρίου Weiler, στην οδό Μακρυγιάννη (*Εβη Τουλούπα, Το οικόπεδο Μακρυγιάννη- το κτήριο Weiler- το νέο μουσείο Ακρόπολης, Ανθέμιο, τεύχος 25, 2014*). Εκτός από το κυρίως Εργαστήριο, όπου κατασκευάζονται οι μήτρες των γλυπτών (γύψινα ή ελαστικά καλούπια) και χυτεύονται τα αντίγραφα, οι δύο κύριες αίθουσες του υπογείου, καθώς και οι διάδρομοι, έχουν πλέον διαμορφωθεί ειδικά για την αποθήκευσή τους. Η συλλογή εμπλουτίζεται από μήτρες και αντίγραφα που έχουν κατασκευαστεί σε διαφορετικές χρονικές περιόδους, με παλαιότερα αυτά του 1846. Περισσότερα από 1.500 αντίγραφα και γύψινες κυρίως μήτρες, φιλοξενούνται σήμερα στα ράφια του εργαστηρίου.

Στα μέσα της δεκαετίας του '70, όταν οι φθορές λόγω της ατμοσφαιρικής ρύπανσης στην επιφάνεια των μαρμάρων των αθηναϊκών μνημείων επιδεινώνονταν, το κύριο αντικείμενο των συζητήσεων ήταν τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν για την προστασία των αναγλύφων και των γλυπτών που είχαν παραμείνει στην αρχική τους θέση, με κορυφαία περίπτωση αυτή των Κορών της νότιας πρόστασης του Ερεχθείου. Η απόφαση του Κεντρικού Αρχαιολογικού Συμβουλίου το 1976 να προστατευθούν τα γλυπτά εντός του μουσείου και στη θέση τους, στα μνημεία, να τοποθετηθούν ακριβή αντίγραφα, έθεσε την αναγκαιότητα της μελέτης και εφαρμογής ενός εξειδικευμένου προγράμματος, που εκτός από την κατασκευή των εκμαγείων (παραγωγή μήτρας και γύψινου αντιγράφου) περιλάμβανε εργασίες όπως κατασκευή ελαστικού καλουπιού, χύτευση κονιάματος ειδικής σύστασης, επεξεργασία επιφάνειας κ.ά. Αξίζει να σημειωθεί πως την εποχή εκείνη υλοποιήθηκε στο εργαστήριο των εκμαγείων η

παραγωγή αντιγράφων των Καρυάτιδων υπό την επίβλεψη του γνωστού γλύπτη και μουσειακού καλλιτέχνη Σ. Τριάντη (*Α. Παπανικολάου, Η αποκατάσταση του Ερεχθείου, Αθήνα 2013*).

Η χρήση γύψινων εκμαγείων για την κατασκευή αντιγράφων έργων τέχνης έχει μακρά παράδοση που οι ρίζες της φθάνουν στην αρχαία Αίγυπτο. Φιλολογικές μαρτυρίες αλλά και αρχαιολογικά ευρήματα επιβεβαιώνουν τη χρήση εκμαγείων στην αρχαία Ελλάδα και τη Ρώμη, ενώ από την εποχή της Αναγέννησης συλλογές γύψινων εκμαγείων από έργα της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας χρησίμευσαν στην εκπαίδευση των καλλιτεχνών. Γύψινα αντίγραφα αποτέλεσαν και αποτελούν ακόμη το εποπτικό υλικό σε μαθήματα Αρχαιολογίας, καθώς η γλυπτική δεν μπορεί να μελετηθεί σωστά από φωτογραφίες, πόσω μάλλον σε παλιότερες εποχές που η χρήση φωτογραφιών σε εκδόσεις ήταν αρκετά περιορισμένη. Γνωστές συλλογές εκμαγείων έργων της ελληνορωμαϊκής αρχαιότητας βρίσκονται σε μουσεία του Βερολίνου, του Λονδίνου, της Κοπεγχάγης, της Βασιλείας, της Βιέννης, της Ρώμης κ.ά.

Για την Ακρόπολη ιδιαίτερη σημασία έχουν οι συλλογές του Βρετανικού Μουσείου (*I. Jenkins, Acquisition and Supply of Casts of the Parthenon Sculptures by the British Museum, 1835-1939, BSA 85, 1990*) και της Βασιλείας, ενώ το Μουσείο της Ακρόπολης εκτός από πλήρη σειρά αντιγράφων που διαθέτει, πολλά από τα οποία εκτίθενται δίπλα στα πρωτότυπα έργα, έχει προχωρήσει συστηματικά στην ψηφιακή σάρωση και δημιουργία τρισδιάστατων μοντέλων των γλυπτών και των ανάγλυφων του Παρθενώνα.

Η λήψη εκμαγείων από γλυπτά του Παρθενώνα ξεκίνησε στις αρχές του 19^{ου} αι. όταν η αρχαία ελληνική τέχνη άρχισε να κατακτά τους πνευματικούς κύκλους της Ευρώπης και η απόκτηση αρχαιοτήτων έγινε στόχος για τη δημιουργία σχετικών συλλογών. Αποτέλεσε, άλλωστε, το άλλοθι στις προσπάθειες λεηλασίας του γλυπτού και ανάγλυφου διακόσμου των μνημείων. Η άδεια για τη λήψη εκμαγείων χρησιμοποιήθηκε και ως άδεια για

την καθαίρεση αυθεντικών γλυπτών (!) και άνοιξε το δρόμο για συστηματικές επιχειρήσεις καθαίρεσης και απομάκρυνσης γλυπτών, με κορυφαία αυτήν από τον Λόρδο Έλγιν.

Με την απελευθέρωση του ελληνικού κράτους ξεκίνησαν και οι προσπάθειες συγκέντρωσης των κατακερματισμένων μαρμάρων της Ακρόπολης. Και ενώ η επιστροφή των μαρμάρων του Παρθενώνα παραμένει ακόμη ένα ανοικτό θέμα, το Βρετανικό Μουσείο ανταποκρινόμενο στο αίτημα της Εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας και στην επιστολή που συνυπέγραψαν οι Πιττάκης και Ραγκαβής, έστειλε δωρεάν στην Αθήνα μία σειρά εκμαγείων των «ελγινείων» το 1846 (*Α. Μάντης, Dissecta membra. Η διαρπαγή και η διασπορά των αρχαίων της Ακρόπολης, Ανθέμιο, τεύχος 4, 1997*). Η συλλογή των εκμαγείων αυτών, που άλλαξαν αρκετές φορές χώρο φύλαξης, αποτέλεσε τον πυρήνα της συλλογής του Κέντρου Μελετών Ακροπόλεως, που ιδρύθηκε το 1987 στο κτήριο Weiler, μετά από πρόταση της επίτιμης εφόρου Ακροπόλεως Ε. Τουλούπα και απόφαση της αείμνηστης Υπουργού Πολιτισμού Μ. Μερκούρη. Στα επόμενα χρόνια, υπό την εποπτεία του Α. Μάντη, Επίτιμου Εφόρου Αρχαιοτήτων, παράλληλα με το κολοσσιαίο έργο της απογραφής, αποδελτίωσης και καταλογογράφησης κινητών ευρημάτων που προέρχονται από την περιοχή της Ακρόπολης και βρίσκονται διασκορπισμένα εντός και εκτός της χώρας, συνεχίστηκε ο εμπλουτισμός της συλλογής των εκμαγείων.

Σημαντικό μέρος της συλλογής σχετίζεται άμεσα με τις αναστηλωτικές εργασίες στα μνημεία από το 1975 και μετά. Παράλληλα με τα εκμαγεία, απαιτήθηκε η κατασκευή των αντιγράφων που αντικατέστησαν σταδιακά τα πρωτότυπα έργα στα μνημεία. Αυτό, αντίθετα με τα εκμαγεία, αποτέλεσε ένα αντικείμενο που έπρεπε να διερευνηθεί από την αρχή. Κύριο αντικείμενο της διερεύνησης ήταν η σύνθεση του χυτού υλικού, που επρόκειτο να χρησιμοποιηθεί για την κατασκευή των αντιγράφων και ο οπλισμός που απαιτείτο. Από τα αντίγραφα των γλυπτών του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα, που κατα-

σκευάστηκαν το 1976 από πολυεστέρα (εστάλησαν από το Βρετανικό Μουσείο) έως τα πρόσφατα κατασκευασμένα αντίγραφα των ιδίων γλυπτών, καθώς και των μετοπών των δύο γωνιών της δυτικής πλευράς του Παρθενώνα, η σύνθεση τροποποιήθηκε αρκετές φορές. Βασικές διαφορές στις συνθέσεις αφορούσαν στην ποσότητα των αδρανών στο μείγμα και του οπλισμού (ανοξείδωτος χάλυβας), που σταδιακά αυξήθηκαν (Ε.Ε. Τουμπακάρη, *Σχεδιασμός τεχνητού λίθου για την κατασκευή αντιγράφων των μελών της Δ. και Ν. ζωφόρου και των μετοπών της Β. κιονοστοιχίας του Παρθενώνα και της ζωφόρου του ναού της Αθηνάς Νίκης στο Χ. Μπούρας- Β. Ελευθερίου, Επεμβάσεις στα μνημεία της Ακρόπολης 2000-2012, Τα ολοκληρωμένα προγράμματα, ψηφιακή έκδοση, Αθήνα 2013*). Με χρονο-

λογική σειρά κατασκευάστηκαν τα εξής αντίγραφα: των Καρυατίδων και των αρχιτεκτονικών μελών της ΒΑ γωνίας, το 1984 (υπεύθυνος πολιτικός μηχανικός: Κ. Ζάμπας), των γλυπτών του αετώματος και των μετοπών της ανατολικής πλευράς του Παρθενώνα, το 1990 (Κ. Ζάμπας), της δυτικής ζωφόρου του Παρθενώνα, το 2003 (Ε.Ε. Τουμπακάρη), των μετοπών της βόρειας πλευράς του Παρθενώνα και της ζωφόρου του Ναού της Αθηνάς Νίκης, το 2008 (Ε.Ε. Τουμπακάρη) και, τέλος, των γλυπτών του αετώματος και των μετοπών των γωνιών της δυτικής πλευράς του Παρθενώνα, το 2013 (Δ. Μιχαλοπούλου, Α. Βρούβα).

Η διαδικασία είναι χρονοβόρα, τόσο στο στάδιο της κατασκευής των εκμαγείων όσο και στο στάδιο «ωρίμανσης» των

αντιγράφων, τα οποία πρέπει να παραμείνουν εντός δεξαμενής ύδατος για ικανό χρόνο. Διαπιστώθηκε επίσης, ότι ακόμη και για δεδομένη σύνθεση κονιάματος απαιτούνται πολλαπλές δοκιμές πριν την τελική κάθε φορά εφαρμογή, για τον βέλτιστο χρωματισμό και την αισθητική προσαρμογή των αντιγράφων στα παρακείμενα αυθεντικά αρχιτεκτονικά μέλη.

Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε ότι η πιο πρόσφατη κατασκευή των αντιγράφων των επτά μετοπών και των δύο εναετίων γλυπτών της δυτικής πλευράς του Παρθενώνα διήρκεσε 18 μήνες. Η κατασκευή ξεκίνησε από το στάδιο της συμπλήρωσης υπαρχουσών μητρών, βάσει των στοιχείων που αποκαλύφθηκαν μετά την αποξήλωση των αυθεντικών λίθων. Το ολιγομελές συνεργείο των 4 εκμαγέ-

Επάνω αριστερά: Προετοιμασία του γύψινου εκμαγείου του συμπλέγματος Κέκροπα-Πανδρόσου στο εργαστήριο. Επάνω δεξιά: Επικάλυψη του εκμαγείου με σιλικόνη για την παραγωγή του ελαστικού καλντουπιού. Κάτω αριστερά: Το χυτό αντίγραφο κατά την διάρκεια αφαίρεσης του ελαστικού καλντουπιού και της γύψινης μήτρας. Κάτω δεξιά: Το αντίγραφο κατά τη μεταφορά του στη δεξαμενή νερού.

Φωτ. Τ. Σουβλάκης, 2013

ων της Υπηρεσίας κατά το 2012 ήλεγξε, επισκεύασε και βελτίωσε τα υπάρχοντα εκμαγεία και, στη συνέχεια, κατασκεύασε καλούπια από σιλικόνη. Τον Φεβρουάριο 2013, μετά από επανειλημμένες δοκιμές αποφασίστηκε η τελική σύνθεση των υλικών. Η χύτευση έγινε στα μέσα Απριλίου, ένα μήνα αργότερα τα αντίγραφα τοποθετήθηκαν στις δεξαμενές νερού και απομακρύνθηκαν από αυτές στις αρχές Ιουλίου του ίδιου έτους. Στο μνημείο τοποθετήθηκαν το 2014 και 2015.

Το Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως αποτέλεσε αποθετήριο εκμαγείων που τροφοδότησε σε μεγάλο βαθμό την έκθεση του νέου Μουσείου Ακρόπολης και συμπλήρωσε τα πρωτότυπα εκθέματα συμβάλλοντας στην ενιαία παρουσίαση του γλυπτού διακόσμου των μνημείων, παρέχοντας έτσι στον επισκέπτη τη δυνατότητα να γνωρίσει και τμήματα που εκτίθενται σε μουσεία άλλων χωρών. Κάθε νέο θραύσμα που ταυτίζεται προσθέτει γνώση και βοηθά τόσο τους ερευνητές όσο και τους επισκέπτες του μουσείου να σχηματίσουν σφαιρική εικόνα των εκθεμάτων, καθώς το αντίγραφο προσαρμόζεται στο αρχικό και το συμπληρώνει.

Η σπουδαιότητα αυτού του χώρου αναγνωρίζεται στο γεγονός ότι εκεί έχουν συγκεντρωθεί και φυλάσσονται αντίγραφα και μήτρες, κυρίως θραυσμάτων αλλά και ακέραιων τμημάτων του γλυπτού διακόσμου των μνημείων της Ακρόπολης, που προέρχονται από διάφορα μουσεία και συλλογές όπως το Μουσείο Ακρόπολης, το Βρετανικό Μουσείο, την Αρχαία Αγορά της Αθήνας, το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο, το Μουσείο της Padova, του Palermo, της Verona και της Κοπεγχάγης, καθώς και αντίγραφα που δεν χρησιμοποιήθηκαν στις εκθέσεις του νέου Μουσείου Ακρόπολης και προέρχονται από την παλαιά έκθεση των γλυπτών του Παρθενώνα στο Κέντρο Μελετών Ακροπόλεως. Η συλλογή εξακολουθεί να εμπλουτίζεται και σήμερα με νέα αντίγραφα όταν το απαιτούν οι σύγχρονες αναστηλωτικές επεμβάσεις στα μνημεία κυρίως της Ακρόπολης.

Η μοναδικότητα των αντιγράφων, όπως αυτά που στάλθηκαν από το Βρετανικό Μουσείο στα μέσα του 19^{ου} αι. καθιστά

αναγκαία την προσοχή και τον σεβασμό μας, ώστε αυτά να διατηρηθούν και να τύχουν της απαραίτητης προστασίας. Πρόκειται για μοναδικά αντίγραφα του γλυπτού διακόσμου του Παρθενώνα που διατηρούν λεπτομέρειες της αρχικής επιφάνειας πριν δεχτούν φθορά από το χρόνο, την έκθεση και την ανθρώπινη επέμβαση. Στα παλαιότερα αντίγραφα μπορεί κανείς να αναγνωρίσει λεπτομέρειες που δεν σώζονται πια στο πρωτότυπο και στα εκθέματα των Μουσείων. Εκτός από τα αντίγραφα του Βρετανικού Μουσείου του 1846, ιδιαίτερης προσοχής χρήζουν οι παλαιότερες γύψινες μήτρες μετοπών του Παρθενώνα σε ξύλινο σκελετό, που αποτελούν αντίγραφα που λήφθηκαν επί του μνημείου το 1900, προερχόμενες από τη συλλογή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου.

Η μοναδικότητα και η σπουδαιότητα των αντιγράφων και των μητρών δεν εξασφαλίζεται μόνο από την παλαιότητα. Εξίσου σημαντικά είναι και τα νεότερα δημιουργήματα όπως τα γύψινα αντίγραφα των Καρυατίδων, που προέρχονται από τις πρώτες ελαστικές μήτρες που είχε κατασκευάσει ο Σ. Τριάντης από τα πρωτότυπα την δεκαετία του '70, οι μήτρες των μετοπών της Γιγαντομαχίας, της ανατολικής πλευράς του Παρθενώνα που κατασκευάστηκαν το 1988-1989 σε ελα-

στικό καλούπι, καθώς και το εκμαγείο του έκτου λίθου της ανατολικής ζωφόρου, που εστάλη από το Μουσείο του Λούβρου το 2000. Μία ιδιαίτερη θα μπορούσαμε να πούμε κατηγορία, αποτελούν τα αντίγραφα των αρχιτεκτονικών μελών της ΒΑ γωνίας του Ερεχθείου, που διέθεσε το Βρετανικό Μουσείο στην ΕΣΜΑ το 1984 έναντι ποσού 6.900.000 δρχ. (Μ. Ιωαννίδου, *Αρχιτεκτονικά μέλη των μνημείων της Ακρόπολης στο Βρετανικό Μουσείο και η αντικατάστασή τους στη σύγχρονη αναστήλωση*, *Ανθέμιο*, τεύχος 26, 2015).

Η συμβολή της τέχνης των τεχνιτών-εκμαγέων αναγνωρίζεται για παράδειγμα στη διαφύλαξη των παλαιότερων γύψινων μητρών από τον γλυπτό διάκοσμο του Παρθενώνα που είχαν ξύλινο σκελετό. Από το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο που βρίσκονταν, μεταφέρθηκαν στον χώρο του κτηρίου Weiler, αλλά με το πέρασμα του χρόνου και λόγω της έκθεσής τους σε εξωτερικό χώρο είχε αρχίσει να παραμορφώνεται ο ξύλινος σκελετός τους. Πριν την τελική τους αποθήκευση αρχικά επιδιορθώθηκε ο σκελετός και στη συνέχεια, προκειμένου να διαφυλαχθεί η αρχική επιφάνεια αυτών των παλαιότερων μητρών, έγινε λήψη αντιγράφου, από το οποίο παρήχθη νέα γύψινη ή ελαστική μήτρα, αλλά αυτή τη φορά σε μεταλλικό σκελετό.

Γενική άποψη του χώρου αποθήκευσης των εκμαγείων στο κτήριο Weiler

Το αντίγραφο του συμπλέγματος Κέκροπα-Πανδρόσου στην αυλή του κτηρίου Weiler, έτοιμο για να μεταφερθεί στην Ακρόπολη. Φωτ. Β. Ελευθερίου, 2013

Έτσι λοιπόν έχει εξασφαλιστεί η παραγωγή ενός αντιγράφου όσο το δυνατόν πιο πιστού στο πρωτότυπο ακόμη και εάν καταστραφεί η αρχική μήτρα. Ο συγκεκριμένος χώρος είναι σημαντικός όχι μόνο γιατί εκεί φυλάσσονται μοναδικά αντίγραφα και μήτρες, αλλά πρόκειται για μία πηγή εκμαγείων που δίνει την δυνατότητα για μελέτη του γλυπτού διακόσμου του Παρθενώνα και των υπολοίπων μνημείων της Ακρόπολης. Αξίζει να προβληθεί η αισθητική και αρχαιολογική σημασία τόσο των εκμαγείων που άντεξαν στο πέρασμα του χρόνου, όσο και των νεότερων που παράγονται για να καλύψουν τις ανάγκες των εργασιών αποκατάστασης των μνημείων. Δεν πρέπει να παραγνωρίζεται και η παιδευτική αξία των αντιγράφων, καθώς εκπροσωπούν τη σύγχρονη τέχνη και τεχνική κατασκευής χυτών αντιγράφων σε συνδυασμό με την καλλιτεχνική αξία της κλασικής γλυπτικής.

Η ολοκλήρωση των εργασιών στις γωνίες της δυτικής πλευράς του Παρθενώνα σηματοδοτεί το πέρας της κατασκευής αντιγράφων από χυτό υλικό, καθώς δεν προβλέπεται η απομάκρυνση των τελευταίων αυθεντικών αναγλύφων που παραμένουν στο μνημείο (οκτώ μετόπες στη δυτική πλευρά) ούτε και η αντικατάσταση αντιγράφων, τουλάχιστον άμεσα.

Στη σαραντάχρονη σχεδόν λειτουργία του «Εργαστήριο Εκμαγείων» ακολούθησε τις αλλαγές που επέβαλε η τεχνολογική πρόοδος, όπως η χρήση μεταλλικού σκελετού αντί ξύλινου και η βελτίωση των πολυμερών για την κατασκευή ελαστικών μπητρών. Όμως, δεν μπορεί παρά να μας προβληματίζει η συνέχιση της λειτουργίας του και η διάσωση μιας διαδικασίας επίπονης και χρονοβόρας με τα χαρακτηριστικά της χειροποίητης εργασίας, που τείνει να αντικατασταθεί από εφαρμογές που βασίζονται σε νέες τεχνολογίες (Β. Μανιδάκη, *Η αντικατάσταση των γλυπτικών αρχιτεκτονικών μελών στα μνημεία της Ακρόπολης. Εκμαγεία, αντίγραφα και αυθεντικά μέλη*, ΕΤΕΠΑΜ 20.11.2010).

Παράλληλα, προκύπτει η ανάγκη διαχείρισης και προβολής αυτής της σημαντικής συλλογής των αντιγράφων-εκμαγείων του ανάγλυφου και γλυπτού διακόσμου των μνημείων της Ακρόπολης, ώστε να είναι προσβάσιμη στο κοινό και όχι από μεμονωμένους ερευνητές, όπως συμβαίνει σήμερα. Στο πλαίσιο αυτό ξεκίνησε πρόσφατα μία προσπάθεια για την επανεκτίμηση του υλικού που φυλάσσεται στο υπόγειο του κτηρίου Weiler. Το μεγαλύτερο μέρος των αντιγράφων και μπητρών έχει καταγραφεί και φωτογραφηθεί. Οι πληροφορίες έχουν εισαχθεί σε βάση δεδομένων Access και συσχετίζεται με

Το αντίγραφο του συμπλέγματος Κέκροπα-Πανδρόσου κατά την τοποθέτησή του στο μνημείο. Φωτ. Ε. Ταβουκτσή, 2015

πληροφορίες που περιέχουν χειρόγραφα δελτία από το 1991 κ.ε. Με απλό τρόπο μπορεί να αναζητηθεί ένα αντίγραφο και η μήτρα του στις προθήκες, καθώς και να αντληθούν οι πληροφορίες που το συνοδεύουν και αφορούν στην προέλευση, την περιγραφή και τη σχετική βιβλιογραφία.

Ελπίζουμε ότι η ολοκλήρωση της καταγραφής θα συντελέσει στη διαμόρφωση προτάσεων για την ανάδειξη του πολιτισμού αυτού υλικού στο μέλλον.

Βασιλική Ελευθερίου
Αρχιτέκτων Μηχανικός
Διευθύντρια

Έλενα Καρακίτσου
Αρχαιολόγος
Γραφείο Τεκμηρίωσης
ΥΣΜΑ

Το ψηφιακό αποθετήριο της ΥΣΜΑ: Συμβολή στη διατήρηση της ιστορικής μνήμης των αναστηλωτικών επεμβάσεων

Εισαγωγή

Η δημιουργία ενός ψηφιακού αποθετηρίου δημόσιας πρόσβασης για τα αναστηλωτικά έργα στην αθηναϊκή Ακρόπολη συμπληρώνει και επεκτείνει τις διαδικασίες τεκμηρίωσης που ακολουθούνται και περιλαμβάνουν διαδοχικά τη συστηματική καταγραφή των εργασιών αποκατάστασης και συντήρησης, την αρχειοθέτηση των παραγόμενων τεκμηρίων, τη σταδιακή τους ψηφιοποίηση και την καταχώρισή τους στη Βάση Δεδομένων του Γραφείου Τεκμηρίωσης της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ).

Ταυτόχρονα, συνιστά ένα σύγχρονο παράδειγμα ως προς τον τρόπο διάθεσης του πρωτογενούς υλικού τεκμηρίωσης ενός πολυετούς και πολυεπίπεδου προγράμματος επεμβάσεων σε ένα εμβληματικό μνημειακό σύνολο της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Το έργο της υλοποίησης του αποθετηρίου αποτέλεσε μια συνεργασία μεταξύ της ΥΣΜΑ και του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ), στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος της Ψηφιακής Σύγκλισης, επεκτείνοντας μία αμοιβαία επωφελή σύμπραξη μεταξύ των δύο φορέων που έχει να παρουσιάσει μεταξύ άλλων τη διαδικτυακή εφαρμογή για τη Ζωφόρο του Παρθενώνα (<http://www.parthenonfrieze.gr/>) και το αποθετήριο εκπαιδευτικού περιεχομένου για την Ακρόπολη (<http://repository.acropolis-education.gr>).

Αποθετήρια και ανοικτή πρόσβαση

Τα τελευταία χρόνια στον χώρο της Επιστήμης και του Πολιτισμού έχει ωριμάσει η αντίληψη ότι η Γνώση, για να παράγει αξία για την κοινωνία, πρέπει να είναι ελεύθερα προσβάσιμη από όλους. Το κίνημα της Ανοικτής Πρόσβασης (Open Access Movement) καθιέρωσε νέες πρακτικές που υιοθετήθηκαν σταδιακά από πανεπιστήμια, ερευνητικά ιδρύματα, εκδοτικούς οίκους και ενσωματώθηκαν στην πολιτική κρατών για την ανοικτή διάθεση των δημόσιων δεδομένων και της γνώσης που παράγεται με δημόσια χρηματοδότηση, καθώς και στη στρατηγική ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ένα από τα μέσα για την πραγμάτωση της Ανοικτής Πρόσβασης υπήρξε η δημιουργία ψηφιακών αποθετηρίων, όπου κατα-

Ενδεικτικά τεκμήρια της συλλογής του έργου αποκατάστασης του Ερεχθείου

τίθεται η επιστημονική παραγωγή ενός οργανισμού και είναι ελεύθερα διαθέσιμη σε όλους. Τα οφέλη αυτής της πολιτικής συνοψίζονται στην ενίσχυση της καινοτομίας, στην παραγωγή νέας γνώσης, στην ενδυνάμωση των συνεργασιών και στη διαφάνεια της διαδικασίας παραγωγής γνώσης με τη συμμετοχή των πολιτών και της κοινωνίας.

Το ΕΚΤ, ως εθνικός φορέας για τη συλλογή, τεκμηρίωση και διάθεση της επιστημονικής πληροφορίας στην Ελλάδα αναπτύσσει και παρέχει υπηρεσίες ψηφιοποίησης και αποθετηρίου ανοικτής πρόσβασης με σκοπό τη συσσώρευση και τη διάθεση επιστημονικού και πολιτιστικού περιεχομένου από τρίτους φορείς. Η αξία του αρχείου της ΥΣΜΑ εμπίπτει και στις δύο κατηγορίες. Το υλικό τεκμηρίωσης των αναστηλωτικών επεμβάσεων στα μνημεία της Ακρόπολης ικανοποιεί στην πράξη το άρθρο 16 των αρχών της Χάρτας της Βενετίας (1964) για τη συστηματική καταγραφή των εργασιών αποκατάστασης και διασφαλίζει την τήρηση της αρχής της αναστρεψιμότητας των επεμβάσεων, δηλαδή τη δυνατότητα για τη μελλοντική επαναφορά των αρχαίων μνημείων στην προ των επεμβάσεων κατάσταση, αν αυτό κριθεί αναγκαίο. Την ίδια στιγμή, τεκμηριώνει μια διαδικασία ιστορικά συγκεκριμένη διασώζοντας τα πρόσωπα που συμ-

μετείχαν στα αναστηλωτικά έργα και τη συλλογική μνήμη για ένα σημαντικό έργο που καλύπτει όλη την περίοδο της μεταπολιτευτικής ιστορίας της χώρας.

Σε αυτό το πλαίσιο, η ανάπτυξη του αποθετηρίου αποτελεί μια στρατηγική επιλογή της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακρόπολεως (ΕΣΜΑ), καθώς αντιμετωπίζει τα ζητήματα βιωσιμότητας και διάχυσης του υλικού του αρχείου. Μέσω της πλατφόρμας του αποθετηρίου, τα ψηφιακά δεδομένα της ΥΣΜΑ διατηρούνται ως αντίγραφο ασφαλείας στις υποδομές αποθήκευσης του Εθνικού Πληροφοριακού Συστήματος του ΕΚΤ και παράλληλα τίθενται στη διάθεση του επιστημονικού και του ευρύτερου κοινού υπό προϋποθέσεις.

Το έργο ανάπτυξης του αποθετηρίου

Η υπηρεσία υποστήριξης αποθετηρίων του ΕΚΤ παρέχεται σε ενιαία προτυποποιημένη μορφή και συνοδεύεται από συγκεκριμένους οδηγούς αυτοματοποιημένης ανάπτυξης (wizards) που επιτρέπουν στον εκάστοτε συνεργαζόμενο φορέα (πάροχο περιεχομένου) να προδιαγράψει τα χαρακτηριστικά του ψηφιακού αποθετηρίου και να το παραμετροποιήσει ανάλογα με τις ανάγκες του. Στην πράξη, ωστόσο, το ψηφιακό περιεχόμενο κάθε φορέα είναι διαφορετικό, επιβάλλοντας σε μεγάλο βαθμό την εξατομικευμένη αντιμετώπιση

Πεδία ΒΔ ΥΣΜΑ	Πεδία ΕΚΤ		
Τύπος Υλικού: Φωτογραφίες	Ονομασία πεδίου- ελληνικά	Ονομασία πεδίου- αγγλικά	Dublin Core Element
Κωδ. Εγγραφής	Προσδιοριστής	Identifier	dc.identifier
Ημ/νία Δημιουργ.	Χρονολογία	Date	dc.date
Αρ. Εισαγωγής	Προσδιοριστής	Identifier	dc.identifier
Περιγραφή	Τίτλος	Title	dc.title
Πηγή	Πηγή	Source	dc.source
Συσχέτιση	Σχετίζεται με	Relation	dc.relation
Ξένο Αρχείο	Προέλευση	Provenance	dc.provenance
Συντάκτης	Δημιουργός	Creator	dc.creator
Συντελεστής	Συντελεστής	Contributor	dc.contributor
Τρόπος Διάθεσης	Άδεια χρήσης	License	dc.rights.license
Θέση Αρχείου	Ταξιδετικός αριθμός	Call Number	ekt.subject.classNumber
Σχόλιο	Σημειώσεις	Notes	ekt.note

Προτυποποίηση πεδίων Βάσης Δεδομένων και αποθετηρίου

ως προς τον σχεδιασμό κάθε αποθετηρίου. Στην περίπτωση της ΥΣΜΑ μεγάλο μέρος του αρχειακού υλικού έχει ψηφιοποιηθεί και καταχωρείται συστηματικά από αρχαιολόγους εξειδικευμένους σε ζητήματα αναστηλώσεων στη Βάση Δεδομένων του Γραφείου Τεκμηρίωσης, το βασικό εργαλείο για τη διαχείριση των τεκμηρίων από τις αναστηλωτικές επεμβάσεις στην Ακρόπολη. Το κύριο ζητούμενο κατά την ανάπτυξη του αποθετηρίου υπήρξε η διαμόρφωση της μεθοδολογίας και των σχετικών εργαλείων που θα εξασφαλίζουν την επιλογή συνόλων δεδομένων από τη Βάση Δεδομένων της ΥΣΜΑ (π.χ. όλη η τεκμηρίωση που αφορά στο έτος 1987), τον έλεγχό τους ως προς την αρτιότητα της τεκμηρίωσης, την εξαγωγή των σχετικών εγγραφών και των συνδεδεμένων ψηφιακών αρχείων και, τέλος, την αυτοματοποιημένη ενσωμάτωσή τους στις δομές αποθήκευσης αποθετηρίου του ΕΚΤ.

Ως παράδειγμα εφαρμογής επιλέχθηκε το έργο της αποκατάστασης του Ερεχθείου που ολοκληρώθηκε το 1987 και περιλαμβάνει μια συνεκτική συλλογή τεκμηρίων που έχουν ψηφιοποιηθεί και καταχωριστεί σχεδόν στο σύνολό τους στη Βάση Δεδομένων της Υπηρεσίας. Μέρος του υλικού, κυρίως φωτογραφίες και σχέδια

από τα έργα, είχε δημοσιευθεί στο συνοδευτικό CD του τόμου απόδοσης του έργου (Α. Παπανικολάου, 2012) με βασικές πληροφορίες. Το δημοσιευμένο αυτό υλικό αποτέλεσε το υπόβαθρο της εργασίας και εμπλουτίστηκε με περισσότερα φωτογραφικά και σχεδιαστικά τεκμήρια, καθώς και άλλους τύπους τεκμηρίων, όπως αδημοσίευτες μελέτες και οπτικοακουστικό υλικό από τις πρόσφατες ψηφιοποιήσεις της ΥΣΜΑ.

Η διάθεση πολιτιστικού περιεχομένου μέσω διαδικτύου προϋποθέτει την περιγραφή ενός συνόλου τεκμηρίων με σαφήνεια, ομοιογένεια και πληρότητα, ώστε να είναι εύληπτη από το μη ειδικό κοινό και να εξασφαλίζει τη σωστή επιστροφή αποτελεσμάτων σε μια αναζήτηση. Επίσης θέτει ζητήματα χρήσης ξένων γλωσσών προκειμένου να απευθύνεται στη διεθνή κοινότητα και όχι μόνο στο εγχώριο κοινό. Προς αυτή την κατεύθυνση δόθηκε έμφαση στη συστηματοποίηση των πεδίων πληροφορίας που περιγράφουν κάθε τεκμήριο, μέσω της αντιστοίχισης των πεδίων της Βάσης Δεδομένων της ΥΣΜΑ με το διεθνές πρότυπο μεταδεδομένων Dublin Core. Πρόκειται για ένα γενικό και κοινά αποδεκτό πλαίσιο περιγραφής ψηφιακών πόρων που υποστηρίζεται από το λογισμικό του αποθετηρίου, καθώς παρέ-

χει δυνατότητες αξιοποίησης του περιεχομένου και από άλλα ψηφιακά συστήματα, εγχώρια ή και διεθνή.

Παρά την εκτενή καταγραφή κάθε τεκμηρίου στη Βάση Δεδομένων της ΥΣΜΑ ήταν απαραίτητη η περαιτέρω ομογενοποίηση και ο εμπλουτισμός του συνόλου των εγγραφών προς κατάθεση στο αποθετήριο. Η επεξεργασία του υλικού πραγματοποιήθηκε απευθείας στη Βάση Δεδομένων, ώστε η τελική μορφή κάθε εγγραφής να διασώζεται και στο πληροφοριακό σύστημα της ΥΣΜΑ. Κύριο μέλημα της εργασίας ήταν ο έλεγχος κάθε εγγραφής για τυχόν παραλείψεις, η επεξεργασία της απόδοσης του τίτλου, ώστε να είναι κατανοητό το θέμα κάθε τεκμηρίου από το μη ειδικό κοινό, και η προσθήκη πληροφορίας σε δευτερεύοντα πεδία με σκοπό τον εμπλουτισμό της περιγραφής κάθε τεκμηρίου (π.χ. προσανατολισμός λήψης φωτογραφίας, πηγή σχεδιαστικού υποβάθρου κτλ.). Η εργασία στηρίχθηκε σε μεγάλο βαθμό σε βασικές πηγές πληροφόρησης, όπως οι σχετικές μελέτες και ο τόμος της απόδοσης της αποκατάστασης του Ερεχθείου.

Ο στόχος της ομογενοποίησης των εγγραφών της Βάσης Δεδομένων ανέδειξε τη σημασία των σταθερών λεξιλογίων και συνέβαλε στην περαιτέρω κανονικοποίηση των αρχιτεκτονικών και αναστηλωτικών όρων που χρησιμοποιούνται στα έργα. Χρησιμοποιώντας έγκριτα λεξιλόγια διεθνών οργανισμών, όπως το Art & Architecture Thesaurus του Getty Research Institute και τις θεματικές επικεφαλίδες της Library of Congress, καθώς και λεξικά αρχαιολογικών και αρχιτεκτονικών όρων, όπως το *Λεξικόν αρχαίων αρχιτεκτονικών όρων* των Αναστασίου Ορλάνδου και Ιωάννου Τραυλού και το *Dictionnaire méthodique de l'architecture grecque et romaine* των René Ginouvès και Roland Martin, όχι μόνο αποσαφηνίστηκε η λεπτή διάκριση στο νόημα συναφών όρων και επομένως και η σωστή τους χρήση, αλλά ταυτίστηκαν και καθιερώθηκαν η απόδοσή τους και στα αγγλικά επιτρέποντας την αυτόματη μετάφραση των πεδίων με σταθερό λεξιλόγιο.

Η διαδικασία της επεξεργασίας των δεδομένων ήταν απαιτητική, καθώς για κάθε εγγραφή έπρεπε:

Όρος ΒΔ ΥΣΜΑ	SKOS-GR	SKOS-ENG	Εναλλακτικές ονομασίες	Ορισμός	Definition	Πηγή
ΑΝΩΦΛΙΟΝ	ανώφλιο	lintel		Το οριζόντιο μέλος που τοποθετείται πάνω από το κενό μίας θύρας και φέρει το βάρος του τμήματος του τοίχου επάνω από αυτό.	The horizontal structural element that spans an opening in a wall carrying the superimposed weight of the wall.	AAT: 300003161
ΓΕΙΣΟ	γείσο	cornice		Το προεξέχον αρχιτεκτονικό στοιχείο που στέφει τις άκρες ενός οικοδομήματος και ιδιαίτερα το ανώτατο τμήμα του θριγκού των ναών.	The projecting, uppermost feature of classical entablatures.	AAT: 300001788 & Ορλάνδος-Τραυλός 1986
ΕΠΙΣΤΥΛΙΟ	επιστύλιο	architrave	epistyle	Το χαμηλότερο από τα τρία κύρια μέρη του θριγκού, έχει την μορφή οριζόντιας δοκού, στηρίζεται στους άβακες των κιόνων ή των πεσσών και σχηματίζει ένα είδος ανωφλίου που καλύπτει το μεταξύ τους διάστημα.	The lowest of the three main parts of an entablature that rests on the abacus of a column, comprising a horizontal beam that spans the columns or piers in the manner of a lintel.	AAT: 300001780
ΖΩΦΟΡΟΣ	ζωφόρος	frieze		Το μεσαίο τμήμα του θριγκού που βρίσκεται πάνω από το επιστύλιο και κάτω από το γείσο.	The middle section of a classical entablature, above the architrave and below the cornice.	AAT: 300001816
ΠΑΡΑΣΤΑΣ	παραστάδα	anta	rectangular pillar	Αρχιτεκτονικό στοιχείο που προκύπτει από την πάχυνση των τοίχων στο σημείο που τέμνονται οι απολήξεις τους.	A pier that is produced by the thickening of walls at their termination.	AAT: 300001635
ΠΕΣΣΟΣ	πεσσός	pier		Τετράγωνος ή ορθογώνιος στύλος.	A square or rectangular pillar, monolithic or built in courses.	AAT: 300000953 & AAT: 300264605

Επεξεργασία και κανονικοποίηση όρων σταθερών λεξιλογίων (AAT: Art and Architecture Thesaurus).

- να αξιολογηθεί η πληρότητα της περιγραφής,
- να μελετηθεί το ίδιο το τεκμήριο για την ταύτιση του θέματος,
- να διορθωθούν τυχόν αναντιστοιχίες που διαπιστώνονταν σε σχέση με τις διαθέσιμες πηγές,
- να προστεθεί πληροφορία σε κενά πεδία,
- να επιλεγούν οι κατάλληλοι όροι από τα ελεγχόμενα λεξιλόγια,
- να αποδοθεί ο τίτλος χρησιμοποιώντας όσο το δυνατόν κοινές λεκτικές εκφράσεις και συντακτική δομή με στόχο να αποτυπώνεται η σχέση του αντικειμένου που τεκμηριώνεται με το είδος της εργασίας και τη φάση της επέμβασης.

Μέσα από αυτή τη διαδικασία προετοιμάστηκαν 4.014 εγγραφές που περιγράφουν 3.416 φωτογραφίες από τα έργα, 532 σχέδια, 53 κείμενα και 13 κινηματογραφικά αποσπάσματα. Αρκετά τεκμήρια ψηφιοποιήθηκαν και καταχωρίστηκαν στη Βάση Δεδομένων για πρώτη φορά με σκοπό να εμπλουτίσουν το προς διάθεση περιεχόμενο. Ακολούθησε το στάδιο της

εξαγωγής των επιλεγμένων εγγραφών στη μορφή πίνακα δεδομένων (αρχείο Excel) και ο τελικός έλεγχος ως προς την αντιστοιχισή τους με το σχήμα μεταδομένων Dublin Core που υλοποιεί το αποθετήριο. Σε αυτό το στάδιο, πραγματοποιήθηκε μετάφραση των τίτλων στα αγγλικά, ώστε να υποστηριχθεί πλήρως το περιεχόμενο στην αγγλική διεπαφή του αποθετηρίου. Οι τίτλοι των εγγραφών απομονώθηκαν σε ξεχωριστή λίστα και πραγματοποιήθηκε η απόδοση τους στην αγγλική γλώσσα σύμφωνα με τους όρους των επεξεργασμένων ελεγχόμενων λεξιλογίων της Βάσης Δεδομένων. Τέλος, οι επιμελημένοι πίνακες με το σύνολο των εγγραφών και τα αντίστοιχα ψηφιακά αρχεία παραδόθηκαν στο ΕΚΤ για την υλοποίηση της μετάπτωσης των δεδομένων στο αποθετήριο. Τα περίπου 4.000 τεκμήρια από τις αναστηλωτικές επεμβάσεις στο Ερέχθειο που περιλαμβάνονται στο αποθετήριο, αντιπροσωπεύουν το 70% περίπου του συνόλου της καταγεγραμμένης πρωτογενούς τεκμηρίωσης που διαθέτει το αρχείο της ΥΣΜΑ.

Σε συνεργασία με τη νομική υπηρεσία του ΕΚΤ εξετάστηκαν διεξοδικά ζητήματα πνευματικών δικαιωμάτων και αδειών χρήσης ανά τεκμήριο. Με άξονα τη σχετική νομοθεσία περί πνευματικής ιδιοκτησίας, τον αρχαιολογικό νόμο (ν. 3028/2002) και το πλαίσιο λειτουργίας της ΕΣΜΑ και της ΥΣΜΑ, διαμορφώθηκε ροή εργασιών εκκαθάρισης των πνευματικών δικαιωμάτων για τα τεκμήρια που διατηρούνται στο αρχείο της Υπηρεσίας. Ως προς την αδειοδότηση του περιεχομένου που ανήκει στην κυριότητα της ΥΣΜΑ και της ΕΣΜΑ, αυτή πραγματοποιήθηκε με τους όρους των αδειών Creative Commons στις οποίες περιλαμβάνεται και η Άδεια Δίκαιης Χρήσης, μια ευέλικτη άδεια που διασφαλίζει τόσο την ελεύθερη και απρόσκοπτη διάθεση του υλικού προς τους χρήστες όσο και την κατοχύρωση των πνευματικών δικαιωμάτων των δημιουργών.

Η λειτουργία του αποθετηρίου

Παράλληλα με τις προηγούμενες εργασίες πραγματοποιήθηκαν οι απαραίτητες ενέργειες για τη σχεδίαση του χρηστικού

περιβάλλοντος και των υποστηριζόμενων λειτουργιών. Χρησιμοποιώντας τον οδηγό σχεδίασης αποθετηρίου του ΕΚΤ καθορίστηκαν οι βασικές επιλογές πλοήγησης, αναζήτησης και ταξινόμησης των αποτελεσμάτων, έγινε επιμέλεια των εισαγωγικών βοηθητικών κειμένων και ολοκληρώθηκε ο εικαστικός σχεδιασμός της εφαρμογής. Η τελική εφαρμογή του αποθετηρίου είναι προσβάσιμη στη διεύθυνση <http://repository-ysma.ekt.gr>.

Το περιεχόμενο είναι οργανωμένο σε διακριτές συλλογές (π.χ. αναστηλωτικά προγράμματα) και επιμέρους ομάδες τεκμηρίων ανά αναστηλωτικό έργο (π.χ. Αποκατάσταση Ερεχθείου 1979-1987). Ο χρήστης εισέρχεται στο αποθετήριο και μπορεί να πλοηγηθεί χρησιμοποιώντας διακριτές διόδους πρόσβασης στο περιεχόμενο από την κεντρική σελίδα, οπτικοποιημένες με νέφη ετικετών (όπου το μέγεθος της κάθε λέξης αντιστοιχεί στη συχνότητα εμφάνισής της στο σύνολο του υλικού) ή απλές λίστες με βάση τον τύπο του τεκμηρίου (π.χ. φωτογραφία), τον δημιουργό (π.χ. Α. Παπανικολάου), τη χρονολογία δημιουργίας (π.χ. 1985), επιμέρους τμήματα (π.χ. βόρεια πρόσταση) ή αρχιτεκτονικά στοιχεία (π.χ. επιστύλιο) του μνημείου.

Περαιτέρω δυνατότητες διερεύνησης παρέχονται με την αναζήτηση συγκεκριμένων όρων σε ένα ή περισσότερα πεδία. Τα αποτελέσματα μιας αναζήτησης εμφανίζονται σε λίστα που περιλαμβάνει τα εικονίδια των σχετικών ψηφιακών αρχείων (thumbnails) και μπορούν να περιοριστούν περαιτέρω με την προσθήκη φίλτρων, καθώς και να ταξινομηθούν αλφαβητικά ή χρονολογικά. Επιλέγοντας κάποιο αποτέλεσμα από τη λίστα ο χρήστης μεταβαίνει στην καρτέλα του τεκμηρίου, όπου παρουσιάζεται το ίδιο το ψηφιακό αρχείο. Σε αρκετά πεδία με τυποποιημένο λεξιλόγιο υπάρχει η δυνατότητα επιλογής της σχετικής τιμής (π.χ. κιονόκρανο) και μετάβασης στο σύνολο των σχετικών τεκμηρίων. Κάθε αρχείο ταυτοποιείται με βάση ένα σταθερό και αμετάβλητο ψηφιακό αναγνωριστικό (π.χ. <http://hdl.handle.net/11638/10904>) και προσδιορίζεται με συγκεκριμένη βιβλιογραφική αναφορά, η οποία μπορεί να εξαχθεί από την καρτέλα του τεκμηρίου σε διάφορα πρότυπα βι-

βλιογραφικά στυλ (π.χ. Harvard citation style).

Τέλος, το αποθετήριο παρέχει διαβαθμισμένα δικαιώματα πρόσβασης στο αρμόδιο προσωπικό της ΥΣΜΑ προκειμένου να είναι δυνατή η προσθήκη, η διαγραφή ή και η επεξεργασία μεμονωμένων εγγραφών, καθώς και η απομακρυσμένη διαχείριση της λειτουργίας της πλατφόρμας.

Οφέλη για την ΥΣΜΑ και το κοινό

Η παρουσία του αποθετηρίου της ΥΣΜΑ στο διαδίκτυο ανοίγει νέες προοπτικές στον τρόπο που το κοινό προσλαμβάνει την Ακρόπολη των Αθηνών ως ένα ζωντανό και ενεργό ιστορικό και πολιτιστικό μνημείο. Για πρώτη φορά ο χρήστης του διαδικτύου έχει την ευκαιρία να αναζητήσει τα ίχνη και τις φθορές του χρόνου, να μελετήσει τις κατασκευαστικές λεπτομέρειες της αρχαίας αρχιτεκτονικής, να παρατηρήσει τις τεχνικές παραμέτρους των σύγχρονων αναστηλωτικών επεμβάσεων, να εκτιμήσει τη σύγχρονη πολιτισμική και συμβολική υπόσταση των μνημείων και

να παρακολουθήσει αυτή τη νέα τους περιπέτεια μέσα από τις καταγραφές και τις αναφορές των πρωταγωνιστών.

Υπό αυτή την έννοια, το περιεχόμενο του αποθετηρίου προσφέρεται:

- ως επιστημονικό υλικό σε ερευνητικά προγράμματα και τεχνικά έργα αποκατάστασης και συντήρησης αρχαίων μνημείων,
- ως σύγχρονο πολιτιστικό τεκμήριο προς αξιοποίηση σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες ή σε προγράμματα για τη διαβίωση μάθησης,
- ως πηγή έμπνευσης για τις δημιουργικές βιομηχανίες.

Η μετάφραση των μεταδεδομένων της συλλογής και στα αγγλικά αυξάνει την προβολή των μνημείων της Ακρόπολης και του έργου της ΥΣΜΑ σε διεθνές επίπεδο, ενώ η συμμόρφωση με πρότυπα τεκμηρίωσης εξασφαλίζει τη διαλειτουργικότητα με εθνικές και διεθνείς πλατφόρμες συσσώρευσης ψηφιακού περιεχομένου, όπως το SearchCulture και η Europeana.

ΥΠΠΟ - ΥΣΜΑ - ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ
Αρχείο Φωτογραφιών

Κωδικός Εγγραφής: 3352 Παλιός κωδικός εγγραφής: 3524

Γενικά Στοιχεία Τεκμηρίου

Αρ. Εισαγωγής: T5 137-2

Ημερ/νία Δημιουργίας: 23/10/1979

Εργοτόξιο: ΕΡΕΧΘΑΙΟ ΕΡΕΧΘΕΙΟΥ

Θέση Αρχείου: 268.8

Τύπος και Έκδοση: JPG

Πηγή:

Σχετικά τεκμήρια:

Έξοχο Αρχείο:

Χαρακτηρισμός: ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΟ

Πνευματικό Δικαίωμα:

Αντίγραφο σε ΕΚΤ:

Περιγραφή

Η δεύτερη Κορυφή κατά την προετοιμασία ανάρτησης και η πρώτη Κορυφή κατά της εργασίας κάλυψης με προστατευτικό υλικό

Συντάκτης

Συντάκτης
ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ Α.

Σχόλια

1) Προετοιμασία ανάρτησης της 2ης κόρης.
2) Δημοσιευμένο: Παπανικολάου, Α., 2012. Η αποκατάσταση του Ερεχθείου (1979-1987): Η απόδοση του έργου. [Συνεδεικτικό CD]. Αθήνα: ΥΣΜΑ.

Συντελεστής

Συντελεστής

Ειδικά Στοιχεία Φωτογραφίας

Είδος Φωτογραφίας: Α/Μ 120

Λοσιφ από: A

Όροις Λήψης:

Μέσο Αποθήκευσης: CD

Κωδικός Μέσου Αποθήκευσης: 717

Αριθμός Εικόνας: 114

Εικονίδια

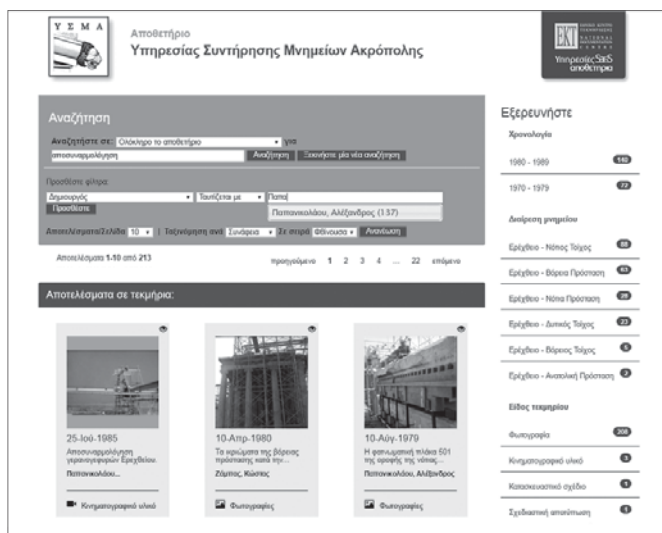

Εικόνα:

Θέση Ψηφιακού Αρχείου: \\HRA\shared\EsmaSDBRepository\Photos\Im00035\Im0003524.1:

Διορθωμένη εγγραφή στη Βάση Δεδομένων της ΥΣΜΑ

Αριστερά: Αναζήτηση τεκμηρίων στο αποθετήριο με τον όρο «αποσυναρμολόγηση» και φιλτράρισμα αποτελεσμάτων με βάση τον δημιουργό. Στη στήλη δεξιά εμφανίζονται τα αποτειλέσματα επιμερισμένα ανά χρονολογία, διαίρεση μνημείου και είδος τεκμηρίου για ευκολότερη πρόσβαση. Δεξιά: Η καρτέλα του τεκμηρίου στο αποθετήριο.

Από επιχειρησιακή άποψη, η διαδικασία ανάπτυξης του αποθετηρίου συνέβαλε στη στοχευμένη αναβάθμιση των εργαλείων της Βάσης Δεδομένων του Γραφείου Τεκμηρίωσης προκειμένου να υποστηρίξεται η διαδικασία επιμέλειας και εξαγωγής συνόλων τεκμηρίων προς το αποθετήριο. Επίσης, αποκτήθηκε από την ΥΣΜΑ η απαιτούμενη τεχνογνωσία ως προς τον τρόπο οργάνωσης, επεξεργασίας και μετάπτωσης του υλικού και συγκροτήθηκαν έγκριτα λεξιλόγια αρχαιολογικών και επιστημονικών όρων. Η εμπειρία συνέβαλε τα μέγιστα στην καλύτερη κατανόηση των σύγχρονων απαιτήσεων ως προς την τεκμηρίωση του αναστηλωτικού υλικού και οδήγησε στην περαιτέρω βελτίωση των διαδικασιών της πρωτογενούς τεκμηρίωσης στο πεδίο και το εργαστήριο. Σε αυτό το πλαίσιο, εξασφαλίστηκε η λειτουργία μιας ροής εργασιών που λαμβάνει υπ' όψιν όχι μόνο το στάδιο της καταγραφής και της αρχειοθέτησης, αλλά και σημαντικά ζητήματα, όπως η διαχείριση των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας, καθώς και η μακροπρόθεσμη διατήρηση και διάχυση του ψηφιακού υλικού.

Μελλοντικές δράσεις

Η συνεργασία της ΥΣΜΑ και του ΕΚΤ ανέδειξε τις δυνατότητες σύμπραξης των δύο φορέων και έθεσε τις βάσεις για την περαιτέρω ανάπτυξη και εμπάθυσή της

σε νέα πεδία δράσης. Η συνεχής προσθήκη υλικού στο αποθετήριο με τεκμηριωτικό υλικό από άλλα μνημεία της Ακρόπολης αποτελεί πλέον έναν εφικτό στόχο, εφόσον διατίθενται οι απαραίτητες υποδομές και έχει δοκιμαστεί η διαδικασία μετάπτωσης περιεχομένου. Σύντομα πρόκειται να αναρτηθούν στο αποθετήριο εκτενή αποσπάσματα από τα χειρόγραφα ημερολόγια της αναστήλωσης του Ερεχθείου, τα οποία ψηφιοποιήθηκαν πιλοτικά στο πλαίσιο της συνεργασίας, συμπληρώνοντας το υλικό που σχετίζεται με το αναστηλωτικό πρόγραμμα μεταξύ των ετών 1979-1987. Οι προγραμματισμένες αποδόσεις των ολοκληρωμένων επεμβάσεων θα προνοήσουν για την παράλληλη επεξεργασία και ενσωμάτωση της πρωτογενούς τεκμηρίωσης στο αποθετήριο. Σε κάθε περίπτωση η ΥΣΜΑ ενθαρρύνει την επανάχρηση του διαθέσιμου περιεχομένου από κάθε ενδιαφερόμενο, σύμφωνα με τους όρους χρήσης του αποθετηρίου και με απώτερο στόχο τη διάδοση και την αξιοποίησή του.

Μάρκος Κατσιάνης

Δρ Αρχαιολόγος

Γραφείο Τεκμηρίωσης, ΥΣΜΑ

Παρασκευάς Καμάτσος

Βιβλιοθηκονόμος

ΕΚΤ

* Για την ανάπτυξη του αποθετηρίου εργάστηκαν, εκτός από τους συγγραφείς του άρθρου, από πλευράς Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης οι: Ε. Λεμπιδάκη (γενική επίβλεψη έργου), Γ. Αλεξόπουλος (επιλογή υλικού, τεχνικός υπεύθυνος) και Κ. Κουτσαδέλης (επιμέλεια θησαυρών ορολογίας) και από πλευράς Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης οι: Δ. Χαρδούβελη, Ε. Αγγελίδη (επίβλεψη έργου), Κ. Μπάρτζη, Α. Παπανότη, Ν. Βασιλογαμβράκης και Ε. Λαγούδη (σχεδιασμός τεκμηρίωσης, οργάνωσης και μετάπτωσης περιεχομένου, υποστήριξη και επιμέλεια), Κ. Σταμάτης, Μ. Μεγαλοοικονόμου, Μ.-Α. Σίμος, Θ. Μετλαχορινίδης, Γ. Βουληγαράκης (ανάπτυξη λογισμικού, εγκατάσταση συστημάτων, μακροπρόθεσμη διαφύλαξη περιεχομένου, διαχείριση ψηφιοποιήσεων), Δ. Πελεκάνου (εικαστικός σχεδιασμός), Π. Τσιαβός και Α. Τραχαλιού (νομική επιμέλεια αδειών χρήσης), Μ. Ανδρουτοπούλου και Α. Μπελιούλη (Γραφείο Στρατηγικής Ανάπτυξης και Συντονισμού).

Η χρονιά που πέρασε σηματοδεύτηκε από την απώλεια του Καθηγητή Χαράλαμπου Μπούρα, που υπήρξε ο ιθύνων νους πίσω από το μεγάλο αναστηλωτικό πρόγραμμα της Ακρόπολης, ο άνθρωπος που εμπνεύστηκε, συντόνισε και κατεύθυνε τα έργα από τη θέση του ως Προέδρου της ΕΣΜΑ και επηρέασε όσο κανείς άλλος τον χαρακτήρα τους. Η απώλεια αυτή γέμισε με θλίψη την κοινότητα της Ακρόπολης και άφησε ένα δυσαναπλήρωτο κενό. Από το παρακάτω κείμενο –που συντάχθηκε πριν το δυσάρεστο γεγονός– διαφαίνεται η διαρκής, ακάματη και ταυτόχρονα διακριτική υποστήριξή του σε όλες τις δραστηριότητες που σχετίζονταν με τα έργα Ακροπόλεως.

Εκπαιδευτικές δραστηριότητες

Ο Τομέας Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης της ΥΣΜΑ πραγματοποίησε κατά το β' εξάμηνο του 2015 και το α' εξάμηνο του 2016, ποικίλες εκπαιδευτικές δραστηριότητες με αποδέκτες εκπαιδευτικούς, μαθητές, οικογένειες και ευρύτερο κοινό.

Συγκεκριμένα διεξήχθησαν στο Μουσείο Ακρόπολης εκπαιδευτικά προγράμματα σε 2.160 μαθητές Δημοτικού και Γυμνασίου, με θέματα σχετικά με τα γλυπτά του Παρθενώνα, τους αρχαίους ναούς και τους θεούς του Ολύμπου. Επίσης, στις 14 και 15 Απριλίου 2016 διοργανώθηκε για τρίτη φορά στην Ακρόπολη το διήμερο εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ακρόπολη και Αναστήλωση». Στο πλαίσιο του προγράμματος αυτού 280 μαθητές της Α' Λυκείου από 14 σχολεία της Αττικής γνώρισαν, με τη βοήθεια του εξειδικευμένου προσωπικού της Υπηρεσίας, το μεγάλο και σύγχρονο τεχνικό έργο που επιτελείται στην Ακρόπολη. Επιπλέον, ο Τομέας συμμετείχε τον Σεπτέμβριο του 2015 στον εορτασμό των «Ευρωπαϊκών Ημερών Πολιτιστικής Κληρονομιάς» που για την διετία 2015-2016 ήταν αφιερωμένος στο δίπολο «Βία και Ανεκτικότητα», ένα θέμα επίκαιρο και διαχρονικό. Μέσα από το ειδικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Συγκρούσεις και Συναντήσεις Πολιτισμών στα Μνημεία της Ακρόπολης», μαθητές της Γ' Γυμνασίου γνώρισαν τις περιπέτειες των μνημείων στο πέρασμα του χρόνου, ανιχνεύοντας σε αυτά στοιχεία βίας, αλλά και ανεκτικότητας με βάση τις συνθήκες της κάθε εποχής. Στο πλαίσιο του ίδιου ευρωπαϊκού εορτασμού και της ειδικότερης σπονδυλωτής δράσης του Υπουργείου που οριοθετήθηκε γύρω από το δίπολο

Μαθητές της Α' Λυκείου παρακολουθούν το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ακρόπολη και Αναστήλωση», στο εργοτάξιο του Παρθενώνα. Φωτ. Τ. Σουβλάκης, 2016

Μαθητές της Α' Λυκείου λαξεύουν το μάρμαρο στο εργοτάξιο των Προπυλαίων. Από το εκπαιδευτικό πρόγραμμα «Ακρόπολη και Αναστήλωση». Φωτ. Τ. Σουβλάκης, 2016

«Διωγμός και Άσυλο», τον Σεπτέμβριο του 2016, πραγματοποιήθηκε ένα ακόμη εκπαιδευτικό πρόγραμμα για μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με έμφαση στο ιστορικό γεγονός του Κυλώνειου Άγους, μίας ιστορίας που είχε ισχυρό αντίκτυπο για πολλά χρόνια στη ζωή της αρχαίας Αθήνας. Τέλος, πραγματοποιήθηκαν στο Μουσείο Ακρόπολης χριστουγεννιάτικα εκπαιδευτικά εργαστήρια με θέμα: «Ναοί και άλλα κτήρια από lego εμπνευσμένα

από την Ακρόπολη» σε 120 παιδιά ηλικίας 7-12 ετών. Οι μικροί φίλοι είχαν την ευκαιρία να δημιουργήσουν, με πολλή φαντασία, τα δικά τους κτήρια από λευκά τουβλάκια lego. Έμπνευσή τους στάθηκαν οι ναοί, οι κίονες και τα κιονόκρανα από την Ακρόπολη.

Οι μουσειοσκευές του Τομέα χρησιμοποιήθηκαν από 7.400 μαθητές σε 155 σχολεία όλης της Ελλάδας. Όσον αφορά το εκπαιδευτικό υλικό για οικογένειες

που έχει δημιουργηθεί από τον Τομέα σε συνεργασία με το Μουσείο Ακρόπολης, υπολογίζεται ότι τα δανειστικά σακίδια αξιοποιήθηκαν από 3.270 οικογένειες, ενώ επιπλέον 1.400 οικογένειες περιγύθησαν στο Μουσείο με τη βοήθεια των φυλλαδίων εξερεύνησης που διατίθενται δωρεάν. Ένα νέο φυλλάδιο εξερεύνησης με τίτλο: «Μια εξερεύνηση στα Μυστήρια της Σαμοθράκης» για παιδιά από 8 ετών εκδόθηκε στην ελληνική γλώσσα στο πλαίσιο της περιοδικής έκθεσης για τη Σαμοθράκη.

Επιμορφωτικά σεμινάρια σχετικά με την αξιοποίηση του ποικίλου εκπαιδευτικού υλικού της ΥΣΜΑ (έντυπα, μουσειοσκευές, σχέδια μαθημάτων και ψηφιακές εφαρμογές) μέσα στη σχολική τάξη ή μέσα στις αίθουσες του Μουσείου πραγματοποιήθηκαν σε 600 εκπαιδευτικούς.

Τέλος, δημιουργήθηκε ένα ψηφιακό παιχνίδι για τον διαδραστικό πίνακα της Samsung με τίτλο: «Ένα παιχνίδι με τους θεούς του Ολύμπου στο Μουσείο Ακρόπολης», το οποίο απευθύνεται σε μαθητές Δημοτικού και συνοδεύει τα εκπαιδευτικά προγράμματα που πραγματοποιούνται σε συνεργασία με το Μουσείο.

Παρουσίαση Ψηφιακού Αποθετηρίου και εκδόσεων της ΥΣΜΑ

Ένα από τα μεγάλα έργα που ολοκληρώθηκαν κατά την προηγούμενη περίοδο από τον Τομέα Τεκμηρίωσης σε συνεργασία με το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης (ΕΚΤ) ήταν η δημιουργία του Ψηφιακού Αποθετηρίου της ΥΣΜΑ. Η υλοποίηση του έργου έδωσε τη δυνατότητα να αναρτηθούν στο διαδίκτυο και να διατεθούν στην επιστημονική κοινότητα και το ευρύ κοινό τεκμήρια από την επέμβαση της ΕΣΜΑ στο Ερέχθειο (βλέπε σχετικό άρθρο στο ανά χειράς τεύχος). Με τη δράση αυτή ξεκινά η διάθεση υλικού από τα έργα Ακροπόλεως στο διαδίκτυο. Η παρουσίαση του έργου έγινε στο αμφιθέατρο του Μουσείου Ακρόπολης, στις 22 Ιανουαρίου 2016. Η εκδήλωση ξεκίνησε με χαιρετισμό που απηύθυνε η Γενική Γραμματέας του ΥΠΠΟΑ, κ. Μ. Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη, η οποία μίλησε για τη σημασία χρήσης καινοτόμων ψηφιακών εργαλείων για τη διάχυση της πολιτιστικής δημιουργίας και συνεχίστηκε με την ομιλία του Προέδρου της ΕΣΜΑ, Καθηγητή Χ. Μπούρα, ο οποίος τόνισε την πρωτοποριακή συμβολή της ΕΣΜΑ στην τεκμηρίωση των αναστηλώσεων, αλλά και την προσή-

Από την παρουσίαση του Ψηφιακού Αποθετηρίου και των εκδόσεων της ΥΣΜΑ στο Μουσείο της Ακρόπολης. Φωτ. Τ. Σουβλάκης, 2016

Εκδήλωση στο αμφιθέατρο του Υπουργείου Πολιτισμού για την ένταξη της μαρμαροτεχνίας στον κατάλογο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς, υπό την Προεδρία του Υπουργού Πολιτισμού και Αθλητισμού, κ. Α. Μπαβιά. Διακρίνονται από αριστερά οι κ.κ. Σ. Φωτοπούλου, Προϊσταμένη ΔΝΠΑΑΠΚ, Μ. Ανδρεαδάκη-Βλαζάκη, Α. Μπαβιάς, Σ. Ορφανός, Δήμαρχος Τήνου και Β. Ελευθερίου. Φωτ. Δ. Κοηλιάρης, 2016

λωσή της στην αρχή της διαφάνειας των επεμβάσεων. Στη συνέχεια η Διευθύντρια της ΥΣΜΑ κ. Β. Ελευθερίου μίλησε για το αρχείο των αναστηλώσεων της ΕΣΜΑ και της ΥΣΜΑ και τις μελλοντικές προοπτικές ανάπτυξής του, όπως αυτές αναφέρονται μετά τη συνεργασία με το ΕΚΤ. Ακολούθως, η Διευθύντρια του ΕΚΤ κ. Ε. Σαχίνη,

προέβη σε παρουσίαση των υπηρεσιών που προσφέρει το ΕΚΤ και σε μια πιο αναλυτική παρουσίαση του έργου που παρήχθη τα προηγούμενα χρόνια κατά τη συνεργασία των δύο φορέων (ΥΣΜΑ και ΕΚΤ). Τέλος, παρουσίασε τις νέες εφαρμογές που διατίθενται στο διαδίκτυο, δηλαδή το Ψηφιακό Αποθετήριο της ΥΣΜΑ και τον

εμπλουτισμένο κατάλογο της βιβλιοθήκης της ΥΣΜΑ. Η εκδήλωση ολοκληρώθηκε με την ομιλία της Καθ. κ. Φ. Μαλλούκου-Tufano, που για χρόνια υπήρξε προϊσταμένη του Τομέα Τεκμηρίωσης της ΥΣΜΑ, η οποία παρουσίασε το πρόσφατο εκδοτικό έργο της ΥΣΜΑ: πρόκειται για τη Μελέτη αποκατάστασης του Παρθενώνα (τόμοι 8 και 9), τη Μελέτη αποκατάστασης των Προπυλαίων (τόμος 3), τα Πρακτικά της 6ης Διεθνούς Συνάντησης για την αποκατάσταση των μνημείων Ακροπόλεως και τις Ενημερωτικές Ειδήσεις από την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης, που επιμελήθηκε ο Τομέας Τεκμηρίωσης, καθώς και τα εκπαιδευτικού περιεχομένου έντυπα «Εκπαιδευτικές δράσεις για την Ακρόπολη», «Χάρτης εξερεύνησης της Ακρόπολης για παιδιά», «10 ερωτήσεις για την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης», που επιμελήθηκε ο Τομέας Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης. Στο τέλος της εκδήλωσης, διανεμήθηκαν στους παριστάμενους οι εκδόσεις της ΥΣΜΑ.

Προβολή ταινίας προς τιμήν του Χ. Μπούρα

Στις 19 Φεβρουαρίου 2016 διοργανώθηκε από την κίνηση πολιτών «Διάζωμα» εκδήλωση προς τιμήν του Χαράλαμπου Μπούρα. Κατά τη διάρκεια της εκδήλωσης που έλαβε χώρα στον κινηματογράφο Opera Odeon, προβλήθηκε η ταινία «Χαράλαμπος Μπούρας. Ο Άνθρωπος, ο Επιστήμων, ο Δάσκαλος», του Χ. Τσόκα, ένα δραματοποιημένο, επιστημονικό ντοκυμαντέρ παραγωγής του «Διαζώματος», βασισμένο στη ζωή και το έργο του μεγάλου επιστήμονα. Στην εκδήλωση παρευρέθηκαν φίλοι και μαθητές του, μέλη της επιστημονικής κοινότητας και συνεργάτες, που εξέφρασαν με τον τρόπο αυτό την ευγνωμοσύνη τους προς τον ακαταπρόσβλητο δάσκαλο με το εκτενές επιστημονικό έργο.

Τηνιακή μαρμαροτεχνία

Κατά τη 10^η συνεδρίαση της Γενικής Διάσκεψης της Σύμβασης για τη Διαφύλαξη της Άυλης Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, που διεξήχθη στην Ναμίμπια στις 5 Δεκεμβρίου 2015, αποφασίστηκε η ένταξη της τηνιακής μαρμαροτεχνίας στον αντιπροσωπευτικό κατάλογο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς της Ανθρωπότητας. Η υποβολή του φακέλου έγινε κατόπιν συνεργασίας της Διεύθυνσης Νεότερου Πολιτιστικού Αποθέματος και Άυλης

Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΥΠΠΟΑ και του Πολιτιστικού Ιδρύματος Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ). Το γεγονός χαιρέτιστηκε από την ΥΣΜΑ, κυρίως αφού τα αναστηλωτικά έργα της Ακρόπολης είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την παραδοσιακή τέχνη της μαρμαρογλυπτικής. Η αναγνώριση εκφράστηκε και εμπράκτως με τη συμμετοχή της Διευθύντριας της Υπηρεσίας, κ. Β. Ελευθερίου, σε εκδήλωση που διοργανώθηκε από το ΥΠΠΟΑ και πραγματοποιήθηκε στις 22 Απριλίου 2016, στο αμφιθέατρο του Υπουργείου. Η κ. Ελευθερίου μίλησε για τη «Συμβολή των μαρμαροτεχνιτών και των μαρμαροτεχνιτριών στην αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης», εξαιρώντας την πολυετή προσφορά τους στη διατήρηση και αναβάθμιση του πολιτιστικού πλούτου της χώρας μας. Αντίστοιχη εκδήλωση έλαβε χώρα και στην Τήνο, στις 28 Ιουλίου 2016, στο πλαίσιο του 1ου Συμποσίου Γλυπτικής στο Μουσείο Μαρμαροτεχνίας Τήνου, που διοργανώθηκε με πρωτοβουλία του ΠΙΟΠ, όπου προβλήθηκε ταινία παραγωγής της ΥΣΜΑ με αποσπάσματα από το αναστηλωτικό έργο στην Ακρόπολη.

Συμμετοχή στο φεστιβάλ «ΑΓΩΝ»

Η προσπάθεια ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης του κοινού για τα έργα στην Ακρόπολη, οδήγησε στο παρελθόν την ΕΣΜΑ και την ΥΣΜΑ στην απόφαση για την παραγωγή ταινιών σχετικά με τις αναστηλώσεις. Η ταινία «Ιστορία των αναστηλώσεων του Ερεχθείου» σε σκηνοθεσία

του Δ. Πατρίκιου και η «Αποκατάσταση των μνημείων της Ακρόπολης» σε σκηνοθεσία του Κ. Αρβανιτάκη είναι δύο από τις πιο πρόσφατες παραγωγές της ΥΣΜΑ (2010 και 2013, αντίστοιχα). Οι ταινίες, που είχαν προβληθεί στο παρελθόν στο Μουσείο Ακρόπολης, υποβλήθηκαν και επελέγησαν να προβληθούν στο Διαγωνιστικό Τμήμα και στο Πληροφοριακό Τμήμα της Διεθνούς Συνάντησης Αρχαιολογικών Ταινιών «ΑΓΩΝ». Η επιλογή των ταινιών για προβολή αποτελεί ήδη μια σημαντική διάκριση, καθώς από τις 200 ταινίες (που υποβλήθηκαν συνολικά από 41 χώρες), επελέγησαν για προβολή μόνο οι 75. Το φεστιβάλ θα λάβει χώρα στις 17-23 Οκτωβρίου 2016 στην Ταινιοθήκη της Ελλάδας. Σε κάθε περίπτωση η προβολή των ταινιών δίνει την ευκαιρία για την παρουσίαση του έργου σε διεθνές κοινό και για τη διεύρυνση του διαλόγου σχετικά με την αναγκαιότητα και την ποιότητα των αναστηλώσεων.

Επισκέψεις - Ξεναγήσεις

Στις 4 Νοεμβρίου 2015 επισκέφτηκε τα έργα Ακροπόλεως ο Επίτροπος Οικονομικών και Δημοσιονομικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κ. Ρ. Moscovici, συνοδευόμενος από τον Υπουργό Οικονομίας, Ανάπτυξης και Τουρισμού κ. Γ. Σταθάκη, τον Υπουργό Πολιτισμού και Αθλητισμού κ. Α. Μπαλτά και τον επικεφαλής της αντιπροσωπείας της Ε.Ε. στην Ελλάδα κ. Π. Καρβούνη. Ο κ. Moscovici ενημερώθηκε για την πορεία των έργων από τον

Μαρμαροτεχνίτες του ΥΠΠΟΑ στην εκδήλωση για την ένταξη της τηνιακής μαρμαροτεχνίας στον κατάλογο της άυλης πολιτιστικής κληρονομιάς. Φωτ. Δ. Κολλήλαρος, 2016

Ο Επίτροπος Οικονομικών και Δημοσιονομικών Υποθέσεων της Ε.Ε. κ. Ρ. Moscovici ξαναγείται στα έργα Ακροπόλεως από τη Διευθύντρια της ΥΣΜΑ κ. Β. Ελευθερίου. Φωτ. Τ. Σουβλάκης

Πρόεδρο της ΕΣΜΑ, Καθηγητή Χ. Μπούρα, τη Διευθύντρια της ΥΣΜΑ, κ. Β. Ελευθερίου, την Προϊσταμένη της ΕΦΑΑ Δρ Ε. Μπάνου και τον Ομότιμο Καθηγητή ΕΜΠ, κ. Μ. Κορρέ. Κατά την επίσκεψη, οι παρευρισκόμενοι είχαν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν εργασίες ανατοποθέτησης αρχιτεκτονικών μελών στον Παρθενώνα και τα Προπύλαια.

Ζωηρό ενδιαφέρον για επίσκεψη στα εργοτάξια της Ακρόπολης εκφράστηκε και από την πλευρά εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της Ελλάδος και του εξωτερικού. Τη χρονιά που μας πέρασε επισκέφθηκαν τα έργα φοιτητές από τα Πανεπιστήμια Notre Dame University, Accademia Adrianea και Georgia Institute of Technology και απόφοιτοι της Ecole de Chaillot. Οι φοιτητές και οι συνοδοί καθηγητές ξαναγλήθηκαν στα έργα από το επιστημονικό και τεχνικό προσωπικό της ΥΣΜΑ, ενώ είχαν την ευκαιρία να επισκεφθούν από κοντά τα εργοτάξια και να κατανοήσουν τις αρχές και τις διαδικασίες εκτέλεσης του μεγάλου έργου που επιτελείται στον βράχο της Ακρόπολης. Ως αντίδωρο της ξενάγησης που τους προσφέρθηκε ενίσχυσαν οικονομικά το έργο της Ένωσης Φίλων Ακρόπολης, ενέργεια για την οποία η ΥΣΜΑ εκφράζει ευχαριστίες.

Διαλέξεις-δημοσιεύσεις

Εφαρμόζοντας την αρχή που επιβάλλει δημοσιοποίηση και διάχυση της πληρο-

φορίας, τα μέλη του επιστημονικού προσωπικού της ΥΣΜΑ προέβησαν σε ανακοινώσεις και δημοσιεύσεις σχετικά με τις αναστηλώσεις.

Η Διευθύντρια της ΥΣΜΑ, Β. Ελευθερίου, εκτός της συμμετοχής της στις εκδηλώσεις που αναφέρθηκαν παραπάνω, έλαβε μέρος στο Πανελλήνιο Συνέδριο Ψηφιοποίησης Πολιτιστικής Κληρονομιάς, που διοργάνωσε το Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας (Βόλος, 24 έως 26 Σεπτεμβρίου 2015). Από κοινού με την Προϊσταμένη του Τομέα Τεκμηρίωσης, Δρ Ε. Λεμπιδάκη παρουσίασαν ανακοίνωση με θέμα «Ψηφιακές εφαρμογές διαχείρισης πολιτιστικού περιεχομένου στα αναστηλωτικά έργα της Ακρόπολης». Η Β. Ελευθερίου μίλησε επίσης στις 19 Απριλίου 2016 στη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών του Πολυτεχνείου Κρήτης, με θέμα «Αναστηλώνοντας αναστηλωμένα μνημεία: οι περιπτώσεις των μνημείων των ακροπόλεων της Αθήνας και της Λίνδου». Μία ημέρα αργότερα, στις 20 Απριλίου 2016 συμμετείχε σε Ημερίδα που διοργάνωσε η ΕΥΤΟΠ στο Μουσείο της Ακρόπολης με θέμα «Η μετάβαση από το ΕΣΠΑ 2007-2013 στο ΕΣΠΑ 2014-2020: απολογισμός δράσεων, επιτεύγματα, προβλήματα και σχεδιασμός νέου προγράμματος». Η ομιλία της είχε θέμα «Συντήρηση και αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης στο πλαίσιο του ΕΣΠΑ 2007-2015». Η ίδια συμ-

μετείχε σε Ελληνογερμανικό συμπόσιο με τίτλο “Identitäres Bauen: Die Athener Akropolis und die Stadt” (Ανεγείροντας κτίσματα με ταυτότητα: Η αθηναϊκή Ακρόπολη και η πόλη) που έλαβε χώρα στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντίας μεταξύ 13 και 14 Μαΐου 2016. Η ανακοίνωσή της είχε τίτλο «Η αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης, πρόσφατα έργα και μελλοντικά προγράμματα» και διεξήχθη στα αγγλικά. Στο ίδιο συμπόσιο συμμετείχε και η Δρ Ε. Σιουμπάρα.

Στο διάστημα μεταξύ 13 και 14 Ιουνίου 2016, οι Β. Ελευθερίου και Δρ Κ. Καρανάσος έλαβαν μέρος ως εισηγητές σε σεμινάριο που διοργάνωσε για τρίτη συνεχόμενη χρονιά η Αρχιτεκτονική Σχολή του Πολυτεχνείου του Μπάρι, αναπτύσσοντας ζητήματα που σχετίζονται με την αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης των Αθηνών και της Λίνδου.

Εξάλλου, στη διάρκεια της προηγούμενης χρονιάς δημοσιεύτηκε κείμενο των Β. Ελευθερίου και Δ. Μαυρομάτη στη δίγλωσση έκδοση Chinese Journal of Heritage Architecture με τίτλο «Η Ακρόπολη των Αθηνών: αναστήλωση και εφαρμογή προηγμένων τεχνολογιών γεωμετρικής τεκμηρίωσης», στα αγγλικά και τα κινέζικα.

Η προϊσταμένη του έργου αποκατάστασης του Παρθενώνα, Ρ. Χριστοδουλοπούλου, συμμετείχε στο 4^ο Πανελλήνιο συνέδριο αναστηλώσεων της ΕΤΕΠΑΜ, που έλαβε χώρα στη Θεσσαλονίκη, από 26 έως 28 Νοεμβρίου 2015, με ανακοίνωση με θέμα «Επιλογές αποκατάστασης στις αρχές του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα: η αποκατάσταση των κίωνων στον οπισθόναο του Παρθενώνα». Στο ίδιο συνέδριο συμμετείχαν επίσης και άλλα μέλη του επιστημονικού προσωπικού του Παρθενώνα. Η Β. Μανιδάκη παρουσίασε ανακοίνωση με θέμα «Διλήμματα αποκατάστασης: ανασυνθέτοντας μια λεοντοκεφαλή από τον Παρθενώνα», ενώ ο Κ. Σκαρής συμμετείχε με ανακοίνωση με τίτλο «Προβληματισμός για θεωρητικά ζητήματα της αναστήλωσης του βορείου τοίχου του οσκού του Παρθενώνα».

Δύο ακόμη ενδιαφέρουσες διαλέξεις δόθηκαν από τους αρχιτέκτονες Δρ Κ. Καρανάσο και Β. Μανιδάκη, αντίστοιχα. Ο πρώτος παρέθεσε διάλεξη με θέμα την επέμβαση στη ΒΔ γωνία και τη δυτική πρόσοψη των Προπυλαίων, στην Ιταλική

Αρχαιολογική Σχολή Αθηνών στο πλαίσιο του 9^{ου} Masters Μουσειογραφίας, Αρχιτεκτονικής, Αρχαιολογίας της Accademia Adrianea (1 Φεβρουαρίου 2016), ενώ η δεύτερη παρέθεσε διάλεξη στη σειρά σεμιναρίων εμβάθυνσης στην Ιστορία της Αρχιτεκτονικής του ΕΜΠ με θέμα «Η οικοδομική σύνθεση του δυτικού αετώματος του Παρθενώνα» (24 Μαρτίου 2016).

Τα έργα Ακροπόλεως παρουσιάστηκαν στους φοιτητές του ΔΠΜΣ «Προστασία Μνημείων» (Κατεύθυνση β') του ΕΜΠ στις 13 Ιουνίου 2016. Στην παρουσίαση συμμετείχαν οι Ρ. Χριστοδουλοπούλου («Τα αναστηλωτικά προγράμματα στον Παρθενώνα»), Δρ Ε. Αγγελακοπούλου, προϊσταμένη του Τομέα Συντήρησης της επιφάνειας, («Εξέταση και αριστοποίηση υλικών αποκατάστασης για την αντισεισμική προστασία μνημείων σε συνδυασμό με κριτήρια και μεθόδους σχεδιασμού και ανασχεδιασμού των μνημείων» και «Επεμβάσεις συντήρησης στον Παρθενώνα και τα μνημεία της Ακρόπολης») και Δρ Ε. Λεμπιδάκη («Διαχείριση του υλικού τεκμηρίωσης των αναστηλωτικών επεμβάσεων στα μνημεία της Ακρόπολης»). Δύο ημέρες αργότερα, στις 15 Ιουνίου 2016, οι φοιτητές του μεταπτυχιακού επισκέφθηκαν την Ακρόπολη και ξεναγήθηκαν στα έργα από μέλη του επιστημονικού και τεχνικού προσωπικού της ΥΣΜΑ.

Τέλος, η Δρ Ε. Σιουμπάρα, προϊσταμένη του Έργου Διασπάρτων αρχιτεκτονικών μελών παρέθεσε ανακοίνωση στα γερμανικά με τίτλο «Η μνημειοποίηση της Ακρόπολης τον 6^ο αι. π.Χ.», στο πλαίσιο του Ελληνογερμανικού συμποσίου με τίτλο «Identitäres Bauen: Die Athener Akropolis und die Stadt (βλ. παραπάνω). Επίσης, η ίδια συμμετείχε με άρθρο της με τίτλο «Οδοντωτή ξοίδα: τα ίχνη και η σημασία τους για την τοπογραφία της αρχαϊκής Ακρόπολης» (στα γερμανικά), σε συλλογικό τόμο που επιμελήθηκε η U. Wulf-Rheidt με τίτλο «Werkspuren Material Verarbeitung und handwerkliches Wissen im antiken Bauwesen («Ιχνη εργαλείων. Η επεξεργασία των υλικών και η γνώση της χειρωνακτικής εργασίας στην αρχαία οικοδομική»), DiskAB 12.

Έκδοση τόμου για τον Μ. Κορρέ

Ιδιαίτερη αναφορά θα πρέπει να γίνει στον τιμητικό τόμο με τίτλο «Αρχιτέκτων» (εκδόσεις Μέλισσα), αφιερωμένο στον Ομότ.

Καθ. ΕΜΠ Μ. Κορρέ, που κυκλοφόρησε πρόσφατα. Είναι γνωστό ότι ο Μ. Κορρέ έχει συνδέσει άρρηκτα το όνομά του με τα έργα Ακροπόλεως, τα οποία παρακολουθεί στενά για πάνω από 30 χρόνια είτε ως προϊστάμενος του έργου αποκατάστασης του Παρθενώνα (1983-1999), είτε ως μέλος της Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως (από το 2002 έως σήμερα και από φέτος ως Αντιπρόεδρος). Όπως ήταν φυσικό στον τιμητικό τόμο συνεισέφεραν πολλοί από τους συναδέλφους και μαθητές του στην Ακρόπολη. Εκτός από τον δάσκαλό του, Καθηγητή Χαράλαμπο Μπούρα που έγραψε άρθρο με τίτλο «Ο Μανόλης Κορρές στον Παρθενώνα», στον τιμητικό τόμο συμμετείχαν (με σειρά εμφάνισης στο βιβλίο) οι: Ε. Τουλούπα («Για τον Μανόλη»), Μ. Ιωαννίδου («Οι αναστηλωτικές επεμβάσεις στην Ακρόπολη από την ΕΣΜΑ: θεωρητικοί προβληματισμοί, προσεγγίσεις και εφαρμογές στον πνεύμα του Χάρτη της Βενετίας»), Λ. Λαμπρινού («Η εσωτερική διαμόρφωση των ορθοστατών του σπηκού του Παρθενώνα»), Β. Μανιδάκη («Ένας γρίφος από το δυτικό αέτωμα του Παρθενώνα: οι στρεπτοσύνδεσμοι στο σύστημα δόμησης του τυμπάνου»), Ε. Παπακωνσταντίνου («Ο καθαρισμός στα μνημεία και τα γλυπτά της Ακρόπολης και η αποκάλυψη του αιγυπτιακού μπλε»), Τ. Τανούλας («Η διαμόρφωση των επιστυλίων στο δυτικό

άκρο της νότιας πτέρυγας των Προπυλαίων»). Από τα πρόσωπα της Ακρόπολης συμμετείχαν, επίσης, στον τόμο με άρθρα τους σχετικά με άλλα μνημεία οι: Φ. Μαλούκου-Tufano, Ρ. Χριστοδουλοπούλου, Β. Λαμπρινουδάκης, Β. Ελευθερίου και Π. Θέμελης. Ο τόμος παρουσιάστηκε σε συγκινητική ατμόσφαιρα στο Μουσείο Ακρόπολης στις 22 Ιουνίου 2016.

Επίλογος

Ολοκληρώνοντας, θα ήταν σκόπιμο να αναφερθούμε στους συναδέλφους που αποχώρησαν από την Υπηρεσία κατά το προηγούμενο διάστημα. Ο Σ. Τυροπόλης, διοικητικός υπάλληλος ΠΕ, με πολυετή συνεισφορά στα έργα Ακροπόλεως και ιδιαίτερα στον Τομέα Τεκμηρίωσης, συνταξιοδοτήθηκε τον περασμένο Ιούνιο. Ιδιαίτερη μνεία θα πρέπει να γίνει, εξάλλου, και στους υπαλλήλους των οποίων η σύμβαση έληξε στα τέλη του 2015. Πενήντα-πέντε (55) εργαζόμενοι όλων των ειδικοτήτων εργάστηκαν στο έργο αποκατάστασης των μνημείων με συνέπεια και ενθουσιασμό για παραπάνω από τέσσερα χρόνια, δίνοντας νέα πνοή στο έργο αναστήλωσης. Η μαζική αποχώρησή τους από τα έργα δημιούργησε ένα δυσαναπλήρωτο κενό στην καθημερινή ζωή του εργοταξίου.

Εύη Πετροπούλου

Αρχαιολόγος

Γραφείο Τεκμηρίωσης, ΥΣΜΑ

Φοιτητές της Accademia Adrianea κατά την επίσκεψή τους στα έργα Ακροπόλεως

Ο Χαράλαμπος Μπούρας κατά τις εργασίες της 3^{ης} Διεθνούς Συνάντησης για την αποκατάσταση των μνημείων Ακροπόλεως, 31 Μαρτίου – 2 Απριλίου 1989. Διακρίνονται από αριστερά: Χ. Μπούρας, Ε. Τουβλούπα, Μ. Μερκούρη, Μ. Ανδρόνικος και Γ. Δοντάς.

Ο Χαράλαμπος Μπούρας κατά την επίσκεψη της ΕΣΜΑ στα έργα Ακροπόλεως (19 Νοεμβρίου 2015). Διακρίνονται από αριστερά: Χ. Μπούρας, Β. Λαμπρινουδάκης, Ρ. Χριστοδουλοπούλου, Β. Ρηγοπούλου-Κασεϊλούρη, Α. Αγγελιακοπούλου και Φ. Μαβλιούχου-Τυφانو.

Ενημερωτική περιοδική έκδοση της Υπηρεσίας Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ) του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού (ΥΠΠΟΑ)

Εκδότης:
Υπηρεσία Συντήρησης
Μνημείων Ακρόπολης
(ΥΣΜΑ)

Υπεύθυνη έκδοσης:
Ε. Πετροπούλου

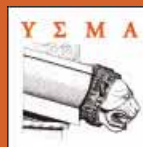
Γραφιστική επιμέλεια:
Μ. Καμπανιάρη

Εκδοτική Παραγωγή:

ΕΘΝΙΚΟ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟ

www.et.gr

Υπηρεσία Συντήρησης
Μνημείων Ακρόπολης
Πολυγνώτου 10, 10555 Αθήνα
Τηλ.: 210 3243 427
Τηλ./Fax: 210 3251 620
e-mail: ysma@culture.gr
www.ysma.gr

©ΥΣΜΑ, 2017
ISSN 2241-5246